

“Det är inte en målgrupp man tänker på så ofta”

En kvalitativ studie om skolkuratorers beredskap att möta unga som identifierar sig som hbtq

Johanna Sjöberg

Examensarbete för Socionom (YH)-examen

Utbildningsprogrammet för det sociala området

Vasa 2019

EXAMENSARBETE

Författare: Johanna Sjöberg

Utbildning och ort: Socionom YH, Vasa

Inriktning/alternativ/Fördjupning: Familjearbete

Handledare: Susanne Jungerstam och Ralf Lillbacka

Titel: "Det är inte en målgrupp man tänker på så ofta" – En kvalitativ studie om skolkuratorers beredskap att möta unga som identifierar sig som hbtqi

---

Datum 11.11.2019

Sidantal 53

Bilagor 2

Abstrakt

Arbetets syfte är att undersöka österbottniska skolkuratorers beredskap att möta unga som identifierar sig som hbtqi. Men beredskap avses upplevd kompetens och resurser och det preciseras i frågeställningarna: Hur upplever skolkuratorerna sin kompetens att bemöta unga som identifierar sig som hbtqi? Vilka resurser har skolkuratorerna för individuellt arbete med unga som identifierar sig som hbtqi? Vilka resurser har skolkuratorerna för generellt arbete rörande unga som identifierar sig som hbtqi?

Undersökningen utfördes genom semistrukturerade samtalsintervjuer med fyra olika österbottniska skolkuratorer som arbetar på svenska med ungdomar som går på högstadiet eller i andra stadiet. Resultaten tolkades teoretiskt med hjälp av queerteorins teori om heteronormativitet.

Undersökningen visar att beredskapen och förmågan att bemöta unga som identifierar sig som hbtqi skiljer sig väldigt mycket åt från kurator till kurator. Skolkuratorerna upplevde själva att de inte har tillräcklig kompetens att bemöta unga som identifierar sig som hbtqi och alla kuratorerna eftersökte mer fortbildning inom ämnet. Kuratorerna upplevde att de inte har tillräckliga resurser för varken individuellt eller generellt arbete med målgruppen. Tendenser på heteronormativa strategier som får konsekvenser för unga som identifierar sig som hbtqi syns i arbetes resultat.

Språk: Svenska

Nyckelord: hbtqi, skolkurator, heteronormativitet, ungdomar

BACHELOR'S THESIS

Author: Johanna Sjöberg

Degree Programme: Social Welfare, Vasa

Specialization: Family care

Supervisor(s): Susanne Jungerstam and Ralf Lillbacka

Title: "It is not a group you think of very often" - A qualitative study about social counsellors ability to meet adolescents who identify as lgbtiq

---

Date 11.11.2019

Number of pages 53

Appendices 2

Abstract

This thesis aims to examine social counsellors ability to deal with adolescents who identify as lgbtiq. The social counsellors work at schools in Ostrobothnia. Ability is defined as competence and resources. The research questions are as followed: How does the counsellors experience their competence to deal with adolescents who identify as lgbtiq? What resources does the counsellors have for individual work with teenagers who identify as lgbtiq? What resources does the counsellors have for general work with teenagers who identify as lgbtiq?

The research was performed through qualitative interviews with four counsellors who works at schools, in Swedish, with adolescents in Ostrobothnia. The results were analysed theoretical with Queer theory, specific the theory about heteronormativity.

This study shows that the ability and capacity to meet and deal with adolescents who identify as lgbtiq varies a lot from counsellor to counsellor. The counsellors experienced that they did not have good enough competence and knowledge to deal with adolescents who identify as lgbtiq. All the counsellors wished to have further education in this field. The counsellors said that they do not have enough resources for neither individual nor general work with adolescents who identify as lgbtiq. Tendencies of heteronormativity and the consequences of it for adolescents is seen in the results of this thesis.

Language: Swedish

Key words: Lgbtiq, heteronormativity, adolescents

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	1
1.1	Syfte och problemformulering.....	2
2	Elevhälsa i Finland.....	3
2.1	Skolkuratorns arbete.....	3
2.1.1	Elevhälsoplan, elevhälsogrupp och expertgrupp.....	5
2.1.2	Journaler och sekretess.....	6
3	Queerteori.....	6
3.1	Heteronormativitet.....	8
3.1.1	Hur fungerar heteronormativitet?.....	9
3.1.2	Heteronormativa konsekvenser.....	11
3.1.3	Heteronormativitet och ungdomar.....	12
4	Resurser och kompetens som behövs för att möta unga som identifierar sig som hbtqi.....	14
4.1	Kunskap.....	14
4.2	Självreflektion.....	16
4.3	Påverkan.....	17
4.4	Traumamedvetenhet och screening.....	19
5	Hbtqi-ungdomar.....	20
5.1	Regnbågshistoria i Finland.....	20
5.2	Hur mår unga som identifierar sig som hbtqi?.....	21
5.2.1	Psykisk ohälsa.....	23
5.2.2	Självskadebeteende och självmord.....	24
5.2.3	Våld, diskriminering och mobbning.....	25
5.2.4	Ätstörningar.....	26
6	Metod och tillvägagångsätt.....	27
6.1	Semistrukturerade intervjuer.....	27
6.2	Respondenter och sekretess.....	28
6.3	Analysmetod.....	29
7	Resultatredovisning.....	30
7.1	Kompetens.....	30
7.1.1	Bemötande.....	30
7.1.2	Termen hbtqi.....	33
7.1.3	Kunskap och skolning.....	34
7.1.4	Risikfaktorer och problem.....	35
7.1.5	Kunskap om trans och transprocessen.....	35
7.2	Resurser för individuellt och generellt arbete.....	36

7.2.1	Dokumentering och namn.....	36
7.2.2	Symboler och traumamedvetenhet.....	38
7.2.3	Populärkultur och rädslan att påverka	38
7.2.4	Fysisk miljö	39
7.2.5	Grupper	40
7.2.6	Hur ser kuratorerna själva på resurserna?	41
8	Slutdiskussion.....	42
8.1	Sammanfattning av teorin	42
8.2	Svar på syfte och frågeställningar	43
8.2.1	Kompetens att bemöta unga som identifierar sig som hbtq	43
8.2.2	Resurser för individuellt och generellt arbete	45
8.2.3	Sammanfattning.....	47
8.3	Kritisk granskning.....	48
	Källförteckning	50
	Bilagor	54
	Definition av centrala begrepp	54
	Intervjufrågor	56

1 Inledning

Vuxna som arbetar med barn och ungdomar i Finland, till exempel professionella inom utbildning och social- och hälsovård, har inte tillräcklig kunskap om hbtqi (samlingsbegrepp för homosexuella, bisexuella, transpersoner, interkönade och personer med queera uttryck och identiteter). De vet inte hur de kan stödja ungdomar som identifierar sig som hbtqi eller hur de kan arbeta för att göra till exempel skolmiljön och klimatet tryggare för dessa ungdomar. Det visar en finländsk forskning som har undersökt hur unga hbtqi-personer i Finland mår och hur de ser på sitt välmående. (Alanko, 2013)

Samtidigt visar också forskning att det finns en rad riskfaktorer förknippade med att tillhöra hbtqi. Det finns till exempel en ökad risk för psykisk ohälsa, självskadebeteende och ätstörningar. Våld och diskriminering är också vanligt. På grund av samhällets negativa attityder och ett problematiskt bemötandet är det utmanade att växa upp som homosexuell, bisexuell, transperson, interkönad eller queer. Även i Finland, även idag.

Som blivande socionom är jag intresserad av att undersöka hur relationen mellan skolkuratorer och unga som identifierar sig som hbtqi ser ut. Här har vi en klientgrupp med större risk för psykisk ohälsa och en rad andra riskfaktorer som hotar deras välmående och kan leda till marginalisering. Det är en grupp som kan vara i behov av stöd och skolkuratorn skulle kunna vara en del av det stödet. Elevvårdens skolkurator är en tjänst som ska vara tillgänglig för alla elever, en lagstadgad lågtröskelverksamhet. Kuratorn ska fungera som skolans socialarbetare, hen ska göra en första bedömning av situationen och kunna erbjuda stöd för elevens välmående och utveckling. Men har skolkuratorerna i Österbotten resurser och kompetens för att bemöta elever som identifierar sig som hbtqi?

Detta examensarbete är relevant för att det är ett relativt outforskat område. Det är även relevant av den anledning att många unga kommer underfund med sin identitet tidigt eller har funderingar kring dessa frågor. Därför är det viktigt med trygga rum och trygga vuxna att bolla funderingar kring sexualitet och kön med.

I bilagan till detta arbete finns en ordlista där relevanta begrepp förklaras.

1.1 Syfte och problemformulering

Syftet med detta examensarbete är att undersöka skolkuratorers beredskap att möta barn och unga som identifierar sig som hbtqi. Med beredskap avser jag här upplevd kompetens och resurser. Detta specificeras genom frågeställningarna:

- Hur upplever skolkuratorerna sin kompetens att bemöta unga som identifierar sig som hbtqi?
- Vilka resurser har skolkuratorerna för individuellt arbete med unga som identifierar sig som hbtqi?
- Vilka resurser har skolkuratorerna för generellt arbete rörande unga som identifierar sig som hbtqi?

Skolkuratorernas beredskap undersöks genom intervjuer med österbottniska skolkuratorer som arbetar med ungdomar i högstadiet eller på andra stadiet på svenska. Jag har valt den avgränsningen för att frågor om identitet och sexualitet ofta aktualiseras i den åldern samt för att det är en rimlig avgränsning för omfånget i examensarbetet.

Jag har valt att använda mig av samlingsbegreppet hbtqi och fokusera på de minoriteter som ryms i det begreppet istället för det numera ofta använda hbtqi+ eller hbtqi+ (a:et representerar asexualitet, plustecknet står för en bredare inkludering av andra sexuella minoriteter och könsminoriteter). Detta val grundar sig främst på att de olika samlingsbegreppen har varit och är en levande term, hbtqi+ och hbtqi+ är relativt nya termer vilket gör att tidigare forskning varit mer inriktad mot minoriteterna i hbtq och hbtqi. Därför och av utrymmesmässiga skäl behandlar detta arbete inte asexualitet.

2 Elevhälsa i Finland

Elevvården och arbetet med elevhälsan regleras av lagen om elev- och studerandevård 30.12.2013/1287. Syftet med lagen är att främja elevers inläring, hälsa och välbefinnande samt understödja elevers delaktighet och främja och stödja en sund, trygg och tillgänglig skolmiljö för eleverna. Lagen syftar också till att stödja samarbetet mellan hemmet och skolan, förebygga problem och ge så tidigt stöd som möjligt till de elever som behöver det. Avsikten är att kunna ge jämlik tillgång till de elevhälsotjänster som eleverna behöver och att tjänsterna ska vara av likvärdig kvalitet. (Lagen om elev- och studerandevård 30.12.2013/1287)

Det är lagstadgat att tillhandahålla elevhälsovård till elever i grundskolan, i gymnasiet och i yrkesskolor, med vissa undantag. ”Utbildningsanordnaren ska anordna elevhälsan i samarbete med de myndigheter inom undervisningsväsendet och social- och hälsovårdsväsendet som ansvarar för elevhälsotjänsterna så att elevhälsan bildar en fungerande och sammanhängande helhet.” (Lagen om elev- och studerandevård 30.12.2013/1287)

Kommunen som skolan ligger i ansvarar för att eleverna har tillgång till elevhälsans psykolog- och kuratorstjänster, oberoende av var eleverna bor. I den samlade elevhälsan ingår psykolog- och kuratorstjänster samt skolhälsovårdstjänster såsom läkare och hälsovårdare. Den samlade elevhälsan finns till för att främja och upprätthålla elevernas studieframgång, psykiska och fysiska hälsa samt sociala välbefinnande. Elevhälsan ska enligt lagen i första hand vara en förebyggande elevhälsa med generell inriktning som stöder hela skolan. Eleverna ska också ha rätt till individuellt inriktad elevhälsa. (Lagen om elev- och studerandevård 30.12.2013/1287)

2.1 Skolkuratorns arbete

”Kompetens i socialt arbete innebär att utifrån en helhetssyn på individen och dess svårigheter analysera, förstå och arbeta med sociala processer och problem på individ, grupp och organisationsnivå. Kompetensen omfattar kunskap i beteendevetenskap, samhällsvetenskap och juridik och utgör kuratorernas kompetensområde.” (Hylander & Guvå, 2017, s. 96)

Skolkuratoren är en del av den elevvård som sker på skolorna och skolkuratoren kan liknas vid skolans socialarbetare. Kuratorn handleder och ger stöd till elever, vårdnadshavare och skolpersonal i elevvårdsärenden. Vid den första kontakten gör kuratorn en bedömning av elevens (eller familjens) behov och ordnar stöd eller hänvisar vidare till en annan instans för stöd. Utifrån en bedömning av skolkuratoren har eleven rätt till tillräckligt stöd och handledning för att förebygga och övervinna problem som är relaterade till hans utveckling och studier. (Lagen om elev- och studerandevård 30.12.2013/1287)

Lagen delar in elevhälsa i två inriktningar; generellt inriktad elevhälsa och individuellt inriktad elevhälsa. Detta innebär också att kuratorns arbetsuppgifter och arbete följer denna klientuppdelning. Med generellt inriktad elevhälsa syftar man på insatser som är riktade till hela skolan eller till större grupper inom skolan. Lagen påpekar att generellt inriktade insatser ska genomföras av alla aktörer inom elevhälsan. Exempel på generellt elevvårdsarbete som kuratorerna kan göra är allmänna förebyggande och hälsofrämjande åtgärder och satsningar. Kuratorn ingår också i skolans elevhälsogrupp, vilket är del av det generellt inriktade arbetet. (Lagen om elev- och studerandevård 30.12.2013/1287)

Med individuellt inriktad elevhälsa syftar man på de hälsovårdstjänster eller psykolog- och kuratorstjänster en enskild studerande ges. Individuell inriktad elevhälsa kan också vara de sektorövergripande individuellt inriktade insatserna, till exempel en expertgrupp. Individuellt elevvårdsarbete för kuratorn är till exempel enskilda samtal med elever, samtal med två eller flera elever och föräldra- eller familjesamtal. (Lagen om elev- och studerandevård 30.12.2013/1287)

Enligt lagen om elev- och studerandevård (30.12.2013/1287) har elever rätt till ett personligt samtal senast den 7:e arbetsdagen efter att hen tagit kontakt med kuratorn. I brådskande fall ska eleven erbjudas en tid redan samma dag eller senast följande arbetsdag. Detta gäller även om någon annan tagit kontakt, till exempel elevens vårdnadshavare. Fackorganisationen för högutbildade inom socialbranschen, Talentia, rekommenderar att en skolkurator inte arbetar i fler än 3 skolor, inte har mer än 40 individuella klientkontakter samt att elevunderlaget inte överstiger 600 elever. I den tidigare lagen fanns dimensioneringar angående antal elever och klientkontakter, medan den lag som togs i bruk 2014 fokuserar på hur snabbt en skolkurator ska kunna ta emot en elev. (Talentia, 2017)

Resultat från den senaste mätningen som gjorts om tillgången till skolkuratorstjänster i Finland visar att många kuratorer har för många elever på sitt ansvarsområde. Det

genomsnittliga antalet elever inom ansvarsområdet är 875 elever per kurator som arbetar heltid. Vilket är 275 fler elever än fackets rekommendation. Mätningen som THL har gjort visar också att kuratorn mest ägnar sig åt individuella stödsamtal (cirka 60 % av arbetstiden), vilket är långt ifrån det generella och förebyggande arbete som lagen premierar. Rapporten säger även att villkoren för att utföra kuratorsarbete varierar från ort till ort och kan därför skapa ojämlikheter i tillgången och i innehållet för elever. (Hietanen-Peltola, Vaara & Laitinen, 2019)

Skolkuratorns verksamhet bygger på frivillighet, eleven kan inte bli tvingad till att ha kontakt med kuratorn. Verksamheten kostar inget för eleverna och vårdnadshavaren har inte rätt att förbjuda en minderårig att använda elevhälsans tjänster. En utbildad socionom har behörighet att arbeta som kurator. Varje läroanstalt ska ha tillgång till tjänster som tillhandahålls av elevhälsans ansvariga kurator, den ansvariga kuratorn är en utbildad socialarbetare. (Lagen om elev- och studerandevård 30.12.2013/1287)

2.1.1 Elevhälsoplan, elevhälsogrupp och expertgrupp

Utbildningsanordnaren ansvarar för att varje skola färdigställer en elevhälsoplan för hur elevhälsoverksamheten ska genomföras, utvärderas och utvecklas. Planen ska sammanställas i samarbete med skolans personal, eleverna och vårdnadshavarna. I elevhälsoplanen ingår bland annat följande; en uppskattning av behovet av elevhälsa och de elevhälsotjänster som är tillgängliga samt skolans åtgärder för att främja den generellt inriktade elevhälsan. I elevhälsoplanen ska det också ingå en plan för hur eleverna ska skyddas mot trakasserier, våld och mobbning. (Lagen om elev- och studerandevård 30.12.2013/1287)

På skolan ska det också finnas en sektorövergripande elevhälsogrupp. De ansvarar för planering, utveckling, genomförande och utvärdering av elevhälsan vid skolan. Skolans elevhälsogrupp leds av en representant som utsetts av utbildningsanordnaren. (Lagen om elev- och studerandevård 30.12.2013/1287)

När det gäller hur stöd och elevhälsotjänster ska ordnas för en enskild individ eller en viss grupp av elever tillsätts en expertgrupp, som är sektorövergripande och skapas från fall till fall. Det är bara genom samtycke av eleven som experter får bjudas in i gruppen. Samtycket ska ske genom ett särskilt skriftligt samtycke av eleven, det är alltså individen som ärendet

gäller som får bestämma vem från skolan, elevhälsan samt vilka andra som får delta i behandlingen av ärendet. (Lagen om elev- och studerandevård 30.12.2013/1287)

2.1.2 Journaler och sekretess

Kuratorn är skyldig att dokumentera och föra journal över klientuppgifter och klientkontakten. De ska till exempel anteckna uppgifter som fås i samband med individuella möten i en klientjournal. Dokumentation ska vara i fortlöpande och kronologisk ordning och alla typer av kontakt och vad kuratorn har gjort i ärendet ska dokumenteras (till exempel stödsamtal, telefonsamtal och mejl). Skolkuratorn har tystnadsplikt och får inte lämna ut sekretessbelagda uppgifter om en enskild elev till utomstående. Undantaget är om det finns ett skriftligt samtycke från den berörda personen eller om det finns en bestämmelse i lag som berättigar att uppgifterna lämnas ut. (Lagen om elev- och studerandevård 30.12.2013/1287)

En omyndig får med hänsyn till sin ålder, utvecklingsnivå och sakens natur förbjuda att hans vårdnadshavare eller någon annan laglig företrädare deltar i behandlingen av ett elevhälsoärende som gäller den omyndiga. Hen kan också förbjuda att sekretessbelagda elevhälsoupplýsningar som gäller hen lämnas ut till vårdnadshavaren eller någon annan laglig företrädare, om detta inte klart strider mot den omyndiges intresse. (Lagen om elev- och studerandevård 30.12.2013/1287)

3 Queerteori

Queerteorin är en akademisk teori som behandlar sexualitet, genus, identitet och normalitet. Teorin fokuserar på brott mot normen, där brottet mot sexuella normer, strukturer och identiteter är i fokus. I queerteorin vänds blicken mot det normativa snarare än det som utpekats som det annorlunda. Centrala teman och forskningsområden är till exempel heteronormativitet, sexualitet och genus. Begreppet queer kan också syfta på en form av aktivism och ibland användas queer som ett paraplybegrepp för homosexuella, bisexuella och transpersoner, ibland är det också ett begrepp som åsyftar personer som i allmänhet faller utanför normen. (Ambjörnsson, 2006, s. 8–9)

Queerteorin växer fram under 1990-talet, inspirerad och influerad av poststrukturalismen, feministisk teori och verk av till exempel Judith Butler och Michel Foucault (Giddens & Sutton, 2014, s. 425). Ambjörnsson (2006, s. 35) skriver:

”Nu efterlystes en forskningsinriktning med bredare fokus på sexualitet i samhället. Istället för att rikta blicken mot de ”avvikande” ville man undersöka hur sexuella normer uppstår, fungerar, upprätthålls och ifrågasätts. Framförallt var det den normerande heterosexualiteten man ville sätta under lupp.”

Den nya forskningsinriktningen handlade inte enbart om att flytta blicken från det avvikande till det normala, den ville också uppmärksamma att sexualitet är något mångtydigt och svårtolkat, något som inte enkelt går att förklara eller skilja från andra fenomen. Att sexualitet kan förstås på många olika sätt. Queerteorin ämnar alltså att undersöka hur det som vi beskriver som sexualitet organiseras, regleras och upplevs. Hur identiteter, agerande, regler, normer och föreställningar fogas samman till det som vi beskriver som sexualitet. Queerperspektivet belyser även sexualitet och genus i förhållande till makt. (Ambjörnsson, 2006, s.9, s. 36)

Queerteori utforskar processerna för hur identiteter skapas och omskapas med fokus på sexualitet och kön. Istället för att eftersträva att likställa homosexualitet med heterosexualitet uppmanar queerteorin till att tänka bortom de fasta indelningarna, att vända upp och ner på föreställningen att det finns ett normalt och ett onormalt sätt att vara en sexuell kvinna eller man. Queerteorin kan användas som ett verktyg för att ifrågasätta samhällets antagna sanningar om sexualitet, genus och vad som är normalt respektive onormalt. (Ambjörnsson, 2006, s. 9; Giddens & Sutton, 2014, s. 425)

Det existerar dock inte bara en enda homogen och enhetlig queerteori. Rosenberg (2011, s. 12–13) förklarar: ”Queerteori är inte en enhetlig eller systematisk skolbildning, utan en blandning av studier vilka kritiskt fokuserar det heteronormativa, det vill säga de institutioner, strukturer, relationer och handlingar som vidmakthåller heterosexualitet som en enhetlig, naturlig och allomfattande ursprungssexualitet.”

3.1 Heteronormativitet

Queerteorin intresserar sig för föreställningen om normalitet och avvikelse, samt relationen däremellan. Hur uppstår det vi kallar för normalt? Hur upprätthålls det? Och vad får det för konsekvenser för individen? Processer av normalisering är därför ett centralt område inom queerteorin, specifikt normer och normalisering kring sexualitet och genus. Till skillnad från tidigare forskning om sexualitet utgår man från att heterosexualiteten är socialt, historiskt, geografiskt och kulturellt skapad, precis som andra former av socialorganisering. Detta gör att man inte ser heterosexualiteten som självklar i sig, utan undersöker hur den skapas, är organiserad, upplevs och bevaras. (Ambjörnsson, 2006, s. 51; Rosenberg, 2011, s. 87)

För att förtydliga vad man är ute efter använder man begreppet heteronormativitet. Fanny Ambjörnsson (2006, s. 52), en av de främsta i Norden inom queerteori, skriver:

”Men detta menar man de institutioner, lagar, strukturer, relationer och handlingar som upprätthåller heterosexualiteten som något enhetligt, naturligt och allomfattande – alltså det som bidrar till att viss sorts heterosexuellt liv framstår som det mest åtråvärda och naturliga sättet att leva”.

Rosenberg (2011, s. 100) säger: ”Heteronormativitet är enkelt uttryckt antagandet att alla är heterosexuella och att det naturliga sättet att leva är heterosexuellt.” och att ”kritiken av heteronormativitet är queerteorins mest centrala och användbara teoretiska ansats.”

Genom att använda begreppet heteronormativitet istället för heterosexualitet visar man att det är själva normsystemet man vill undersöka, inte enskilda människors sexuella handlingar. Fokus är snarare på det system som gynnar och förespråkar ett visst sätt att organisera livet. Queerteorin är ute efter att problematisera heterosexualiteten som norm, hur kommer det sig att heterosexualitet (som helst ska vara tvåsam och monogam) porträtteras som den mest önskvärda formen av samlevnad? Man ställer frågorna; var kommer dessa normer ifrån, hur skapas och upprätthålls de? Och vad får det för konsekvenser? (Ambjörnsson, 2006, s. 52–53).

Enligt den heteronormativa mallen är, som vi redan etablerat, det mest naturliga och givna att bli kär i och ha relationer med personer som har ett annat kön än vad man själv har samt att det bara finns två kön, man och kvinna. Vidare beskriver Gäredal (2016, s. 124–125) hur heteronormen kopplar ihop fem olika aspekter; könsorgan, könsidentitet, könsuttryck, sexuell attraktion och sexuell praktik, hos en människa enligt en rigid mall, den

heteronormativa mallen. Enligt heteronormen: en individ som är född med en snippa är en kvinna som betar sig kvinnligt/feminint och blir attraherad av män som är manliga/maskulina och tillsammans har de penetrerande vaginalsamlag. Och motsvarande: en individ som är född med en snopp är en man, som betar sig manligt/maskulint och blir attraherad av kvinnor som är kvinnliga/feminint och tillsammans har de penetrerande vaginalsamlag.

Gäredal (2016, s. 124) skriver: ”Heteronormen innebär att det som följer mallen ses som det mest självklara, det som omgivningen antar gäller för en person som inte aktivt motbevisar det. Heteronormen innebär också att det såväl på en samhällsnivå som på en individuell nivå finns en värdering att det är bättre att följa heteronormen än att inte göra det.”

3.1.1 Hur fungerar heteronormativitet?

Ambjörnsson menar att heteronormativitetens fortlevnad fungerar enligt två grundläggande utgångspunkter; uppdelning och hierarki. Uppdelning består i att vi drar en gräns mellan homosexualitet och heterosexuallitet. En person som kategoriseras som man förväntas älska en person som kategoriseras som kvinna. För att den här uppdelningen mellan homosexualitet och heterosexuallitet ska fungera, krävs det också att vi har en tydlig gränsdragning och definition av de binära könen; man och kvinna. Det kräver alltså att vi har en definition som inrymmer bara två kön, och att dessa kön ses som dikotomier, två delar av enhet som ses som varandras motsatser. Därför skaver heteronormen inte bara för de som har en annan sexualitet än normens heterosexuallitet, utan även för de som inte identifierar sitt kön enligt det rigida binära systemet där det finns tydliga boxar för man och kvinna och vad det innebär att tillhöra antingen eller. Hbtqi är identiteter som bryter mot heteronormens förväntningar kring både kön och sexualitet, ibland samtidigt och ibland bara kring det ena eller andra. (Ambjörnsson, 2006, s.59–60; Gäredal, 2016, s. 126)

Vi gör varje dag flera olika val, som inte på samma radikala sätt uppfattas som bestämmande för vilka vi är. ”Ingen av dessa preferenser får samma genomslag för människors syn på oss, som det faktum att vi har sex med människor av samma eller motsatt kön. I samma stund vi talat om på jobbet att det inte är en pojkvän utan flickvän som åker med på semestern, aktiveras en rad idéer om hur vi lever, klär oss, vad vi lyssnar på för musik, hur vi upplevt vår tonårstid och om vi gillar att sminka oss eller inte”. (Ambjörnsson, 2006, s. 59–60)

En konsekvens av den strikta uppdelningen mellan de två sexualiteterna är att individer lätt kan känna sig fångade och obekväma med föreställningarna om hur man förväntas vara när man tillhör en viss grupp. Heteronormativitet verkar genom att peka ut och upprätthålla gränsen mellan normgivande heterosexualitet och allt annat som faller utanför denna. Att heterosexualitet och homosexualitet är varandras motpoler är en ganska ny historisk företeelse i väst skriver Ambjörnsson. Synen på sexualitet och vad som räknas som sex har förändrats drastiskt genom historien. Idéer om vad som är fel, rätt, åtråvärt och förkastligt har skiftat genom åren. (Ambjörnsson, 2006, s. 55–59, s. 61)

Andra utgångspunkten för heteronormativitetens fortlevnad och verkan är hierarki. Att leva med någon av motsatt kön ses som något bättre, mer önskvärt och mer naturligt än att leva med någon av samma kön. Detta har tagit sig olika uttryck genom tiderna, exempel på detta är att homosexualitet förr har varit straffbart med fängelse, setts som en sjukdomsdiagnos och att samkönade äktenskap har varit olagliga. Vissa menar att hierarkin inte existerar idag i Norden, att personer som identifierar sig som hbtqi så gott som är jämställda med de som ingår i normen. Ambjörnsson menar att det bara är delvis sant. Till exempel nämner hon de lagar som är formulerade så att de i praktiken gör skillnad på homosexuella och heterosexuella. I Finland är det till exempel svårare för homosexuella att adoptera, samkönade par får inte gifta sig kyrkligt och det är också svårare för samkönade att skaffa barn, till exempel med IVF och insemination. Det förekommer även hatbrott och våld mot personer som är hbtqi, vilket tyder på att hierarkin existerar och har konsekvenser. Maktskillnaden mellan det som följer heteronormen och det som klassas som avvikande, behöver inte alltid vara synlig och direkt, makten kan också påvisas subtilt och osynligt. (Ambjörnsson, 2006, s. 61–65; Knutagård, 2016, s. 50)

Enligt Rosenberg (2011, s. 102) är heteronormativitetens två bärande principer exkludering och inkludering. Exkludering genom uteslutningen av avvikelser ur normen och inkludering genom assimilering genom införlivandet av avvikelser i normen. Rosenberg menar att eftersom vi så tydligt skiljer på heterosexualitet och homosexualitet, och ser dessa som dikotomier innebär det en ofrånkomlig hierarki som privilegierar den ena delen på bekostnad av den andra.

3.1.2 Heteronormativa konsekvenser

Den heterosexuella normen fortlever och verkar genom att framstå som naturligast och vanligast, som den enda sanna vägen. Därför framstår den som önskvärd medan homosexualitet blir något problematisk, något som ständigt måste förklaras och kanske till och med försvaras. Tanken på avvikaren som problematisk och normen som självklar skapar en klyfta mellan ”vi” och ”de”. (Rosenberg, 2011, s. 102)

Ambjörnsson (2006, s. 75) menar att normativ heterosexualitet upprätthålls och vidmakthålls genom en rad olika strategier, så som: uppdelning, hierarkisering, inkludering, tystnad, ignorans, förlöjligande och obegripliggörande. Andra strategier är att utmåla det avvikande som en sjukdom eller något ondskefullt. Ännu en strategi är att bestämma den avvikande som stereotyp. Dessa strategier, är också historiskt specifika, vilket betyder att de skiftar över tid och ser olika ut i olika tider. Gemensamt med alla dessa strategier är att de har konsekvenser, främst för individer som faller utanför normen.

Rosenberg (2011, s. 100–102) nämner konsekvenser som ojämlikhet och sociala orättvisor, som görs legitima genom att man ser konstruerade uppdelningar som naturliga. Hon nämner också homofobi, våld, osynliggörande, stereotypisering och marginalisering som möjliga bestraffningar när en individ eller grupp bryter mot heteronormen.

Förutom att personer som identifierar sig som hbtqi exkluderas av normen, så är en annan konsekvens att den utpekade avvikelsen även tenderar att samtidigt inkluderas i normen. Men på normens villkor. Detta sker genom att normen helt enkelt norpar åt sig avvikelserna, utan att det som ses som avvikande får utrymme eller plats. Snarare rör det sig om ett sorts erkännande på normens villkor. De avvikande får vara med om de inte syns, hörs eller driver egna frågor. Enligt Rosenberg går inkludering av det avvikande nästan alltid hand i hand med osynliggörande och tystnad. (Rosenberg, 2011, s. 70)

”Det påstått neutrala (läs: heteronormativa) normerna skapar ofta självhat och en internaliserad nedvärdering av den egna gruppen. Uppgåendet i den rådande heterosexuella normen kräver av de queera att de ska ”passa in”, det vill säga anpassa sitt beteende, sina värderingar och önskemål till de dominerande gruppernas normer. Men då normen består kommer de, hur mycket de än försöker passa in, att stämpas som avvikande och annorlunda” (Rosenberg, 2011, s. 103)

Kravet på assimilation ger den förtryckta människan ett svårlöst dilemma skriver Rosenberg (2011, s. 103). För att bli delaktig i samhället tvingas individen anta en identitet hen inte har.

Och när hen försöker att göra det blir hen påmind, om och om igen, och tillbakapressad, av andra och sig själv, till den identitet hen har men inte får ha.

En annan konsekvens av heteronormativitet är internaliserad homofobi. Palma (2002, s. 77) menar att på grund av att man växer upp i en heteronormativ miljö är det vanligt att homosexuella och bisexuella har fördomsfulla attityder gentemot sig själva, att de till exempel tycker att de är syndiga eller fel på något vis. Heteronormativiteten skapar alltså internaliserad homofobi hos homosexuella och bisexuella.

Gärdal (2016, s. 123) sammanfattar konsekvenserna för den som bryter mot heteronormen och dess konsekvenser: ”...i dagsläget får en person väldigt olika förutsättningar beroende på hur hen definierar och uttrycker sitt kön samt vilka personer hen blir kär i och attraherad av”.

3.1.3 Heteronormativitet och ungdomar

Heteronormen påverkar såklart även unga och barn. Brenda Lefrançois (2013, s. 2–3) har undersökt hur heteronormen syns och verkar på en sluten psykiatrisk avdelning för barn och unga i Storbritannien. Undersökningen visar att heteronormen bland annat tar sig i uttryck att i de dominerande normerna som finns på avdelningen kring vad ett ”idealiskt barn” är och hur ett sådant bör bete sig. De barn som inte följde dessa normer sågs som onormala och blev utsatta för mycket striktare kontroll av vårdpersonalen än de andra barnen. De som inte kunde följa heteronormen eller inte ville följa den, sågs om avvikande, konstiga och queer.

I fyra månader följde Lefrançois livet på avdelningen, under tiden bodde där åtta ungdomar i åldern 12–17. Under studien upplevde två flickor svårigheter med personalen på grund av referensstödet de gav till varandra i form av fysisk affektion. Flickorna försökte stötta varandra i sin psykiska ohälsa genom att prata, finnas där för varandra och vara nära fysiskt. Flera gånger dagligen, i flera veckors tid, stoppades flickorna från att hålla varandra i handen och deras antagna sexualitet blev ett hett diskussionsämne bland personalen. Deras beteende kallades för lesbiskt beteende (att de höll hand och ibland kelade) och beteendet beskrevs av personalen som stötande. Det beskrevs också som olämpligt för de yngre patienterna att behöva bevittna. Lefrançois (2013, s. 4) skriver att oavsett flickornas sexuella läggning (de uppgav själva att de inte var homosexuella) så hade den publika tillrättavisningen funktionen att den statuerade för alla de unga patienterna att samkönade relationer inte är norm och

borde undvikas. Samtidigt fördömdes flickornas beteende som ”inte särskilt trevligt” vilket öppnar upp för tolkningen att samkönade relationer är äckliga eller omoraliska.

Lefrançois (2013, s. 9–10) lägger också fram i sin studie vad man kan göra för motverka heteronormativa attityder framförallt inom institutioner och rum som verkar för barn och unga. Hen föreslår att: ge namn åt det som inte nämns, stå emot normativa praktiker, att dekonstruera heteronormativitetens verkan, fortlevnad och effekt samt synliggöra på vilka sätt heterosexuella identiteter belönas och privilegieras. Alla dessa angreppssätt involverar att demonstrera existensen av normer, vilket i sig kan vara en motverkan eftersom normer fungerar bäst när de är dolda.

Røthing (2008, s. 253, s. 260–264) säger att heterosexualiteten är konstant närvarande, tagen för given och hela tiden framställd som normen i skolans vardagliga liv. Hen har undersökt heteronormen i klassrummen i Norge, framförallt i samband med sexualundervisningen. Hens studie visar att lärarna har goda intentioner och undervisar om homosexualitet och andra icke-heterosexuella identiteter med syfte att öka toleransen, men att samma undervisning också marginaliserar och stigmatiserar homosexualitet och reproducerar den heteronormativa förståelsen av sexualitet och kön. Att heterosexualitet är det förväntade och föredragna och att det bara finns två kön, man och kvinna, och att dessa är dikotomier. Så trots att lärarna har goda avsikter och menar att inkludera istället för att exkludera så reproducerar deras undervisning heteronormativitet. Røthing menar att det faktiskt inte är tillräckligt att bara addera minoriteter eller fakta om minoriteter till ett redan etablerad ämne eller diskurs. Hen skriver att istället för att presentera heterosexualitet och homosexualitet på olika sätt, borde man kritiskt diskutera heterosexualitet och dess normer.

4 Resurser och kompetens som behövs för att möta unga som identifierar sig som hbtqi

Vilken kompetens och vilka resurser krävs av skolkuratoren för att ge ungdomar som identifierar sig som hbtqi ett gott bemötande inom ramen för kuratorns uppdrag? Dels måste vi ha i åtanke att ungdomar som identifierar sig som hbtqi inte skiljer sig åt från normungdomen, de kan alla ha samma bekymmer, funderingar och behov av stöd under ungdomsåren. Samma metoder och samma stöd som skolkuratoren i vanliga fall applicerar i sina kontakter med ungdomarna är relevanta, däremot är det också relevant att ha en adderad kunskapsnivå och kompetens för att kunna bemöta och stödja ungdomar som identifierar sig som hbtqi på bästa möjliga sätt.

Utifrån tillgänglig forskning, särskilt Onsjö (2017), har jag identifierat, som jag ser det, fyra delområden som är av vikt gällande skolkuratorers beredskap att möta unga som identifierar sig som hbtqi. Dessa delområden är; kunskap, självreflektion, påverkan samt traumamedvetenhet och screening.

4.1 Kunskap

För att kunna ge ungdomen ett så bra bemötande och ett så effektivt stöd som möjligt, krävs det att skolkuratoren har kunskap om målgruppen. Kuratorerna behöver ha kunskap om hbtqi och vad unga som identifierar sig som hbtqi kan ha för behov. Skolkuratorerna behöver ha en relevant kunskapsbas över termer, och över upplevelser och livsvillkor hos sexuella minoriteter och könsminoriteter. De behöver ha kunskap om den förtryckande miljön, hur den kan se ut och hur den påverkar ungdomar som identifierar sig som hbtqi. (Palma & Stanley, 2002, s.74, s. 86). Här handlar det till exempel om att ha kunskap om hbtqi-begreppet och veta vilka grupper som ryms i termen och hur de olika minoritetsgruppernas livsvillkor kan se ut. Det är också av vikt för de professionella att se till att eleven inte behöver vara ”experten” i ämnet. Det är inte elevens skyldighet eller jobb att utbilda kuratorn, utan kuratorn bör ha kunskap inom området eller söka fram den kunskap hen behöver om hen saknar den. (Onsjö, 2017, s. 212)

Förutom faktakunskap behöver professionella inom social och hälsovården också ha kunskap om hur de ska möta klienten. Onsjö (2017, s. 211) säger att:

”Behandlaren bör ha som ambition att i mötet med barn och unga alltid låta den individ hen möter definiera sig själv, om det över huvud taget måste göras. Samtidigt kan det i vissa fall finnas ett behov hos barnet/den unga att hitta ord för den hen är och i detta kan behandlaren bidra med kunskap.”

Kuratorn bör låta ungdomen definiera sig själv och bidra med kunskap om ungdomen behöver det. För barn och unga som har vuxit upp i en mindre öppen miljö kan det var betydelsefullt att kuratorn redan i ett inledande samtal är tydlig med inställningen att det enbart är den unga själv som kan veta och definiera vem hen är och vem hen attraheras av. (Onsjö, 2017, s. 210–211)

Onsjö (2017, s. 211) säger vidare: ”För den som tidigare upplevt att det varit omöjligt att tala kring dessa områden kan detta ge en ingång till fördjupande samtal. För andra är samtal kring dessa frågor helt ointressanta och då ska behandlaren inte uppehålla sig vid detta.”

Enligt Onsjö (2017, s. 210–212) handlar det om att kunna läsa av situationen, visa att man har en tillåtande attityd, är insatt i frågorna och framförallt att man kan ta emot det den unga vill föra fram i samtalet med kuratorn. Det finns även individer som inte identifierar sig med de vedertagna kategorierna, eller så använder de sig av andra definitioner eller andra utgångspunkter – detta måste kuratorn vara medveten om och kunna förhålla sig till.

Som vuxen och i sin yrkesroll befinner sig kuratorn i en maktposition i förhållandet till den unga, därför är det till exempel viktigt att kuratorn inte antar ungdomens sexualitet eller könstillhörighet. Att kuratorn inte antar att ungdomen till exempel är heterosexuell eller cis i sitt språkbruk gentemot den unga, utan låter individen definiera sig själv med egna ord. (Palma et al, 2002, s. 79)

I den artikeln *Comparing Health and Mental Health Needs, Service Use, and Barriers to Service among Sexual Minority Youths and Their Peers* lyfter författarna Williams och Chapman (2011, s. 204) fram att professionella som arbetar med unga måste våga fråga ungdomarna om deras sexuella identiteter, romantiska attraktioner och sexuella beteenden. Detta för att det kan vara relevant för behandlingen och för samtalet, och framförallt relevant för ungdomens välmående. Författarna efterfrågar mod och situationsavläsning: finns det en chans att det är relevant så bör kuratorn fråga, men samtidigt inte fråga på ett sätt där ett svar som passar in i heteronormen är det som efterfrågas.

Williams et al. studie föreslår att integritet, sekretess och tystnadsplikt är av extra vikt för ungdomar som identifierar sig som sexuella minoriteter. Enligt studien söker färre homosexuella och bisexuella ungdomar hjälp med sin fysiska eller psykiska hälsa i skolan, jämfört med heterosexuella ungdomar. De ungdomar som tillhör en sexuell minoritet i studien söker sig i högre grad till privata enheter och författarna förklarar detta med att ungdomarna söker en verksamhet med hög trovärdighet gällande integritet, sekretess och tystnadsplikt. Studien föreslår att det är av extra vikt att förklara för ungdomar som identifierar sig som hbtqi vad av det som sägs som stannar i rummet. Till exempel vad kuratorn eventuellt måste dela med ungdomens vårdnadshavare och inte och under vilka former. Det kan också vara av värde att fråga ungdomen hur och när de vill komma till kuratorns rum och på vilket sätt det är önskvärt för kuratorn att ta kontakt med ungdomen. Till exempel kan det vara känsligt för en ungdom att vara borta från en lektion, om ens klasskamrater noterar att man är frånvarande. Det handlar om att vara extra noggrann och tydlig med att förklara för eleven hur kuratorns tystnadsplikt, journalföring och anmälningsplikt fungerar, samt göra trösklarna för besök till kuratorn så låga som möjligt. (Williams et al., 2011, s. 197, s. 201–204)

För tydlighetens skull bör det sägas att både Palma et al. och Williams et al. studier endast undersökt sexuella minoriteter. Men båda studierna argumenterar för att samma principer för bemötande borde vara applicerbara även på ungdomar som tillhör könsminoriteter.

4.2 Självrektion

Kuratorn kan vara en av de vuxna som kan erbjuda kunskap, språk och alternativ till de samhällsrådande normerna men för att lyckas med detta måste kuratorn våga vända blicken inåt och uppmärksamma sina egna fördomar och kunskapsluckor. Detta hänger även samman med att kuratorn enligt Onsjö även har en möjlighet att arbeta för att vuxna i skolan får utrymme att reflektera över hur de ska bemöta frågor och reaktioner från elever och föräldrar – där svaren tydliggör respekten för allas lika värde. (Onsjö, 2017, s.212–213, s. 224–225)

Även Palma et al. (2002, s. 79–82, s. 86) förespråkar att se över sina personliga värderingar för att kunna ge ett effektivt samtalsstöd till ungdomar som identifierar sig som hbtqi. En uppgift för kuratorn kan till exempel vara att ge eleven stöd i att komma ut för någon eller

alla. I sambandet med att man diskuterar en eventuell ”komma ut”-process kan kuratorn också diskutera med eleven hur den tror att andra kommer att reagera och hur eleven kan hantera deras reaktioner. För att kunna vara ett så bra stöd som möjligt för elevens välmående bör kuratorn ha självinsikt om sin egen attityd och sina egna fördomar gentemot individer som tillhör sexuella minoriteter och könsminoriteter.

4.3 Påverkan

Kuratorn har en möjlighet att påverka skolan och dess personal och bör tillvarata detta anser Onsjö (2017, s. 212–213). Skolan är ett sammanhang som har stor betydelse för ungdomens, både nuvarande och framtida, välmående. Om miljön, både den psykiska och fysiska kan göras så trygg som möjligt för ungdomar som identifierar sig som hbtqi, så kan man förbättra deras situation betydligt. Små förändringar i den fysiska miljön kan till exempel innebära betydande förbättringar för ungdomarnas situation. För transungdomar kan till exempel tillgång till könsneutrala toaletter, enskilda duschar och könsneutrala omklädningsrum i skolan förbättra deras situation, välmående och möjlighet att delta i skolans verksamhet och aktiviteter.

Kring dessa frågor kan kuratorn dels vara ett stöd till ungdomen och dels fungera som ungdomens språkrör, ett språkrör som pratar med berörda vuxna på skolan och framför vikten av förståelse för ungdomens eller ungdomarnas situation. En annan tydlig situation där kuratorn kan vara språkrör åt ungdomen är frågan om att få sitt valda namn inskrivet i skolans administrationsprogram eller att vilja bli tilltalad med sitt valda namn istället för det givna namnet, till exempel för transunga. Ens valda namn är det nya namn som en transperson kan ta, som till exempel bättre representerar ens valda kön.

Attribut och symboler som visar att man är vänligt inställd till sexuella minoriteter och könsminoriteter är också ett sätt där kuratorn kan påverka den fysiska miljön, framförallt det egna utrymmet. Palma et al. (2002, s. 79) lyfter fram hur böcker, posters och klistermärken kan indikera för ungdomen att kuratorns rum är ett ’safe space’ (= tryggt rum/trygg plats) där eleven kan vara öppen om hen vill eller adressera samtalsämnen som berör hbtqi.

Det finns också en kritik som menar att man ska vara försiktig mot symboler och attribut, att det inte är så enkelt som att bara hänga upp en Pride-flagga, det kan i stället leda till en påklistrad politisk korrekthet enligt Fors (2017, s. 328). Det räcker alltså inte att endast

hänga upp färgglada symboler – om man inte har kunskap, bra bemötande och har reflekterat över sina egna fördomar och sitt bemötande. Du blir inte automatiskt bra på att bemöta ungdomar som identifierar sig som hbtqi genom att hänga upp en poster. Fors (2017, s. 328) säger:

”Och väntrummet kan prydas av både hbt-certifieringsdiplom och rosa trianglar utan att det behöver betyda något annat än att chefen på mottagningen antagligen har goda intentioner. Det gäller att vara medveten om att ”rätt bemötande” och ”rätt signaler” inte automatiskt gynnar utforskandet av ens egna omedvetna fördomar och mörka sidor.”

Om en ungdom har funderingar kring sin sexualitet eller sitt kön så är processen att upptäcka och samla in information något som kräver mer insamlade och funderande än bara stödsamtal hos till exempel kuratorn menar Palma et al. (2002, s. 81). De säger också att en sådan process kräver mera tid än den samtalstid ungdomen kan bli erbjuden. Därför bör kuratorn kunna tipsa om böcker, filmer, serier eller annan populärkultur som porträtterar en positiv bild av hbtqi, som ungdomen kan ta till sig i sin process. När Palma et al. diskuterar välfungerande och effektivt samtalsstöd för unga som identifierar sig som hbtqi så anser de också att professionella ska kunna tipsa om grupper med likasinnade eller hjälpa ungdomen att hitta sådana grupper. Alternativt att den professionella själv koordinera grupper med likasinnade för att klienten ska få stöd och styrka.

I Österbotten, närmare bestämt i Vasa, finns till exempel en tvåspråkig transgrupp som Vasa Seta anordnar. Där kan transpersoner, icke-binära och andra som har funderingar över sin könsidentitet får stöd och träffa andra personer med liknande funderingar, erfarenheter och upplevelser (Vasa Seta, 2018). I Vasa finns också ett regnbågscafé för ungdomar på andra stadiet. Det är en verksamhet som startats på initiativ av ungdomar och det är ungdomar som driver verksamheten (i samarbete med bland annat Folkhälsan och Regnbågsankan). Regnbågscaféet brukar ha cafékväll en gång i veckan under skolterminerna.

4.4 Traumamedvetenhet och screening

Att individen har varit med om ett eller flera trauman är vanligt hos ungdomar som identifierar sig som hbtqi, därför är det viktigt att kuratorn rutinmässigt efterfrågar eventuell utsatthet för traumahändelser.

”Risken att drabbas av traumarelaterad problematik är större ju fler potentiellt traumatiserande händelser en person utsätts för. Mobbning, psykiskt och fysiskt våld, sexuella övergrepp, diskriminering och att leva i en icke-accepterande, fientlig hemmiljö är exempel på potentiellt traumatiserande erfarenheter. Det är erfarenheter som unga inom hbtq+-gruppen, i större utsträckning än jämnåriga hetero-/cispersoner, riskerar att utsättas för på grund av homo- och transfobi i samhället och familjen.” (Onsjö, 2017, s.223–224).

Exempelvis kan ungdomen ha eller utveckla posttraumatiskt stressyndrom på grund av fientlig och icke-förstående hemmiljö. Ett annat exempel som kan leda till posttraumatiskt stressyndrom är sexuella övergrepp, när det gäller utsatthet för sexuella övergrepp är transungdomar överrepresenterade. Det är av vikt att skolkuratorer som möter ungdomar som identifierar sig som hbtqi har kunskap och följer med i aktuell forskning kring hbtqi, trauman och traumaupplevelser. Om traumautsatthet finns bör kuratorn kunna göra en första bedömning och hänvisa ungdomen vidare om det behövs om det inte finns möjlighet till tillräckligt stöd inom den egna verksamheten. (Onsjö, 2017, s.221–225)

Williams et al. (2011, s. 204) förespråkar att professionella som arbetar med psykisk hälsa och ungdomar, såsom skolkuratorer, ska utveckla och använda rutin-screenings för symptom av ångest, depression, självmord och historia av sexuella övergrepp när de har klienter som identifierar sig som en sexuell- eller könsminoritet. Eftersom det är vanligare för unga som identifierar sig som hbtqi att lida av psykisk ohälsa än ungdomar som tillhör normen.

Att ens få ungdomar som identifierar sig som hbtqi att komma till kuratorn eller annan elevhälsopersonal kan vara utmanande. Många söker inte hjälp, till exempel är de rädda för att bli utsatta eller dåligt behandlade med tanke på hur historien har behandlat sexuella och könsminoriteter. (Palma et al, 2002, s.77–78.)

5 Hbtqi-ungdomar

Här ämnar jag belysa unga hbtqi-personers välmående, enligt såväl finländsk som internationell forskning. För att belysa dagens diskurs är det också av vikt att nämna hur Finlands attityd gentemot hbtqi har sett ut och förändrats de senaste åren, därför belyser jag först kort hur regnbågshistorien i Finland har sett ut.

5.1 Regnbågshistoria i Finland

De senaste åren har det skett en rad lagändringar i Finland som har resulterat i fler rättigheter för hbtqi-personer. Registrerat partnerskap för samkönade infördes 2001, registrerat partnerskap innebar samma skyldigheter och rättigheter som ett äktenskap förutom att individerna i paret inte fick ta varandras efternamn och de fick inte heller adoptera. De andra länderna i Norden hade infört registrerat partnerskap redan i mitten av nittiotalet. Lagen om assisterad befruktning som tillät behandling av ensamstående kvinnor och samkönade kvinnopar togs i bruk 2006 och från och med 2009 blev adoption inom familjen möjligt för de som ingått registrerade partnerskap. Efter ett medborgarinitiativ godkände riksdagen en jämlik äktenskapslag 2014, vilket gör att även samkönade nu kan ingå äktenskap, lagen trädde i kraft 2017 och möjliggör adoption och gemensamt efternamn för samkönade par. (Seta, u.å.; Wickman, 2013)

En av de nyaste lagarna som tangerar hbtqi är moderskapslagen som trädde i kraft i april 2019. Enligt moderskapslagen anses båda kvinnorna i ett samkönat kvinnopar som skaffar barn via fertilitetsbehandling på klinik i Finland vara juridiska föräldrar till barnet redan innan födsel. Nu fastställs moderskapet för den icke-bärande partnern redan på mödravårdscentralen eller liknande precis som ett faderskap kan fastställas i ett heterosexuellt parförhållande. Tidigare var den förälder som inte burit barnet tvungen att adoptera barnet efter födseln. (Moderskapslagen, 2018/253)

Lagen om fastställande av könstillhörighet för transpersoner, Finlands translag är från 2002 och har mött kritik och efterfrågan av förnyelse de senaste åren. För att få könsbekräftande behandling eller för att få korrigera ens kön juridiskt idag måste man vara steril. Finland har fått kritik från bland annat FN och Amnesty för detta. Flera föreningar, organisationer och riksdagspartier i Finland vill se en förnyelse av translagen under nuvarande regeringsperiod. (Forsgård, 2018; Seta, u.å.)

1889 blev homosexualitet kriminaliserat i Finland och kunde ge upp till två års fängelse. Homosexualitet var ett brott fram till 1971, men att ”uppmuntra till homosexualitet” var straffbart ända fram till 1999. Uppmaningsförbudet innebar att det var förbjudet och straffbart att offentligt uppmåna folk att utöva samkönade sexuella handlingar. Detta påverkade bland annat hur medierna belyste sexuella minoriteter. Mustola beskriver i *Criminally queer: homosexuality and criminal law in Scandinavia 1842–1999* det som en tämligen absurd juridisk situation; det var olagligt att uppmuntra till ett beteende som i sig var lagligt. Jämförelsevis kan man se på de nordiska grannarna; i Sverige avkriminaliserades homosexualitet 1944 och i Danmark skedde det redan 1930. Från och med 1981 ses inte homosexualitet längre som en sjukdomsdiagnos i Finland och 1999 blir åldersgränsen för sexuella handlingar mellan samkönade samma som för heterosexuella. (Mustola, 2007, s.235–236; Seta u.å.; Wickman, 2013)

Även diskrimineringslagarna har uppdaterats. 1995 förbjuds diskriminering på grund av sexuell läggning i lagen, 2004 kom en ny lag för likabehandling som förbjuder indirekt och direkt diskriminering samt trakasserier på grund av sexuell läggning. Den nya jämställdhetslagen som kom 2005 innehåller diskrimineringskydd för personer som undergår eller har undergått könsbekräftande behandling. 2011 läggs ’sexuell läggning’ till i listan för skärpningsgrunder i strafflagen. Nya jämställdhetslagen och diskrimineringslagen träder i kraft 2015, den kompletteras med bestämmelser om förbud mot diskriminering på grund av könsuttryck eller könsidentitet. (Seta, u.å.)

5.2 Hur mår unga som identifierar sig som hbtqi?

Ungdomsforskningssällskapet och Seta genomförde 2012 ett projekt; ”Hur mår HBTIQ-unga i Finland” finansierat av Undervisnings- och kulturministeriet. Syftet med projektet var att empiriskt kartlägga hur ungdomar som definierade sig som hbtqi mår i Finland. Projektet undersökte hur dessa ungdomar beskrev sin hälsa och vilka faktorer som de ansåg påverka upplevelsen av välbefinnande. Teman studien tog fasta på var bland annat fysisk och psykisk hälsa, sociala relationer, känsla av trygghet och tillhörighet och erfarenheter av våld, diskriminering och trakasserier. I studien deltog 1623 finländska ungdomar från hela landet, i åldern 15–25, som fyllde i en omfattande nätenkät. (Alanko, 2013, s.10–12, s. 50)

Undersökningen som presenteras i rapporten ”Hur mår HBTIQ-ungdomar i Finland?” av Katarina Alanko visar att regnbågsungdomar mår sämre än ungdomar som är hetero och cis-könade, inom flera områden. Unga som tillhör sexuella minoriteter och/eller könsminoriteter är utsatta för olika former av negativ särbehandling, vilket påverkar deras välmående. Detta stämmer även överens med vad internationell forskning påvisat. Alanko lyfter fram att hbtqi-ungdomarna mår sämre på grund av snäva samhällsnormer men påpekar att det också är viktigt att minnas att de också tampas med samma vardagliga problem som andra unga. (Alanko, 2013)

Alanko (2013, s. 50) skriver:

”Bilderna av att växa upp som HBTIQ-person i Finland 2013 är varken entydigt negativ eller positiv utan präglas av mångfald och variation på alla plan: från hur man förstår och definierar (eller låter bli att definiera) sitt kön och sin sexuella läggning till hur man upplever sociala sammanhang, nära relationer och hälsa.”

Rapporten lyfter fram att de flesta unga som identifierar sig som hbtqi mår bra, även om merparten har upplevt svårigheter och utmaningar när de har konfronterats med samhällets normativa förställningar gällande kön och sexuella läggning (Alanko, 2013, s. 50). Samtidigt som det är viktigt att ha i åtanke att ungdomar som hör till hbtqi kan ha fler riskfaktorer kring sitt välmående än ungdomar som identifierar sig som hetero och cis-könade. Det är en grupp med risk för utsatthet på olika sätt. Psykisk ohälsa är vanligare bland hbtqi-ungdomar i Finland än hos ungdomar som följer normen. Unga som identifierar sig som hbtqi i Finland har, jämfört med andra ungdomar, fler symptom av depression och ångest samt oftare självskadetankar och självskadebeteenden. Själv mordstankar och självmordsförsök är vanligare inom köns- och sexuella minoriteterna än hos ungdomar som är hetero och cis, transpersoner är särskilt överrepresenterade. Hbtqi-unga missbrukar i högre grad alkohol och tobak och de har fler erfarenheter av negativt bemötande, trakasserier, diskriminering och våld än hetero och cis-ungdomar. De har också färre positiva förebilder och är oftare tvungna att dölja, förklara eller försvara sin identitet. (Alanko, 2013.)

5.2.1 Psykisk ohälsa

Det är inte bara regnbågsungdomar som lider av psykisk ohälsa, utan även vuxna regnbågspersoner är överrepresenterade i statistiken. Bland personer som identifierar sig som hbtqi finns idag en betydligt större psykisk ohälsa än bland den övriga befolkningen. Undersökningar gjorda i Sverige visar att nivåerna av stress, sömnbesvär och ångest är avsevärt högre hos homosexuella, bisexuella och transpersoner än hos andra. (Lundberg, Malmquist & Wurm, 2017, s. 7–9)

Det är inte könsidentiteten eller den sexuella läggningen i sig som är en riskfaktor för att utveckla psykisk ohälsa. Den psykiska ohälsan är snarare en konsekvens av det ifrågasättande och den diskriminering som personer som utmanar normer och könsroller riskerar att utsättas för i olika sociala arenor, såsom i familjen, i skolan och i samhället. (Onsjö, 2017, s. 217)

Eliason och Chinn (2018) argumenterar för att hbtqi-personer troligen ligger på samma frekvens som heterosexuella och cis-personer gällande att lida av genetiskt betingade sjukdomar som till exempel schizofreni och bipolaritet, men att de däremot har högre förekomst av sjukdomar som troligen är mer påverkningbara av stress och stigma. De skriver att hbtqi-personer rapporterar högre nivåer av depression och ångestsyndrom än genomsnittsbefolkningen och att personer som är rasifierade oftare lider av depression och ångestsyndrom än vad vita hbtqi-personer gör enligt amerikansk forskning. Vilket författarna ser som bevisföring för att det är tyngre att bära på flera utanförskap, det ökar minoritetsstressen för individen.

Alankos undersökning bekräftar internationella tidigare studier som säger att psykisk ohälsa är vanligare bland unga i sexuella minoriteter och i könsminoriteter än bland hetero- och cis-unga. De finländska hbtqi-unga rapporterade betydligt mer missnöje med sin psykiska hälsa än heterosexuella ungdomar och ungdomar utan könsrelaterad konflikt. De finländska hbtqi-unga hade fler symptom av depression och ångest, fler självskadetankar och mer självskadebeteende jämfört med andra ungdomar. I undersökningen rapporterade hbtqi-ungdomarna nivåer av depressiva symptom som överstiger nivåerna i ”Hälsa i skolan” med råge. Alanko lyfter fram att hbtqi-unga i Finland stöter på utmaningar med att skapa sig en positiv självbild beträffande sexuell läggning/sexualitet, könsidentitet och könsuttryck. Delvis för att de positiva förebilderna är färre och de unga är oftare tvungna att dölja, förklara eller försvara sin identitet. De unga har dessutom oftare, än heterosexuella och cis-unga,

upplevt diskriminering och våld, vilket kan ha en inverkan på det psykiska välmående. (Alanko, 2013, s. 35–36, s.52)

Transunga är särskilt utsatta, i den finländska undersökningen uppvisade de unga som identifierade sig som transpersoner klart fler depressionssymptom och ångestsymtom än cis-personer. De hade också betydligt sämre självkänsla än cis-unga och uppgav sämre självuppskattad psykisk hälsa än cis-deltagarna. För de som identifierade sig som trans korrelerade det psykiska välmående med hur nöjd man var med sin transprocess, alltså processen att få sitt kön bekräftat. Det korrelerade också med hur nöjd man var över sin möjlighet att uttrycka sitt kön. Ju mer tillfreds de var med sitt könsuttryck, desto bättre mående hade de. Unga transpersoner känner sig också mer ensamma än cis-unga i Finland. (Alanko, 2013, s.25, s. 36)

5.2.2 Självskaðebeteende och självmord

Eftersom hbtqi-unga och vuxna har sämre psykisk hälsa kan detta ta sig uttryck i form av självskaðebeteende och ökad självmordsbenägenhet.

I Sverige uppgav var fjärde bisexuell kvinna och var sjätte homosexuell kvinna att de haft självmordstankar det senaste året. Nästan var femte bland homosexuella och bisexuella män hade haft självmordstankar. Bland transpersoner var andelen ännu större; mer än var tredje transperson hade det senaste året allvarligt övervägt att ta sitt liv. Hos majoritetsbefolkningen i Sverige är förekomsten av självmordstankar betydligt lägre, ungefär var tjugonde person. (Lundberg, Malmquist & Wurm, 2017, s. 7–9)

Undersökningen som berörde finländska hbtqi-ungdomar visade att de har mer självskaðebeteende än andra unga och att det finns en klart förhöjd risk för självmordstankar och självmordsförsök, liknande resultat har svenska studierna kommit fram till. Av alla transunga i undersökningen svarade nästan 14% att de har försökt ta sitt liv. I studien framkommer det också att 53% av de homosexuella kvinnorna har haft eller har självskaðebeteende, jämfört med de heterosexuella kvinnorna som låg på 33%. (Alanko, 2013, s 37–38)

Även amerikanska studie visar på att individer som identifierar sig som hbtqi har förhöjd risk när det gäller självmordstankar, självmordsförsök och genomförda självmord. Alanzo

och Gearing (2018, s. 255–259, s. 264) skriver att trots att denna förhöjda risk har påvisats om och om igen de senaste fyra decennierna så har minimal uppmärksamhet getts åt det suicidala beteendet som målgruppen ofta uppvisar. Även här är transungdomar överrepresenterade, enligt en undersökning av Reisner et al (2015) har transungdomar mycket högre förhöjd risk, två gånger mer till tre gånger mer, för självmordstankar, självmordsförsök och självskadebeteende utan dödlig intention, än cis-ungdomar.

5.2.3 Våld, diskriminering och mobbning

Att utsättas för trakasserier, våld och övergrepp är vanligare för personer i hbtqi-gruppen jämfört med jämnårig som definierar sig som cis och hetero. En viktig sak att ha i åtanke är att barn och ungdomar är i beroendeställning, deras möjlighet att själva fatta beslut gällande sin livssituation är begränsad, speciellt när de är under 18. Detta gör dem till en särskilt sårbar grupp. För unga som definierar sig som icke-hetero eller icke-cis hänger saker som att ens partner får sova över, att bli bemöt med det rätta pronomen och att slippa kränkningar hemma helt på de vuxnas goda vilja. Bland ungdomar som inte är heterosexuella är gruppen som utsatts för hot om våld eller våld inom familjen mycket större än bland unga som definierar sig som heterosexuella. (Onsjö, s. 213, s. 217, s. 221)

Ungdomar som identifierar sig som hbtqi riskerar också att utsättas för eventuellt våld från andra på grund av deras sexuella identitet, könsidentitet eller könsuttryck. Mobbning och trakasserier är ofta förekommande för unga som identifierar sig som hbtqi, för många är det vardagsmat skriver Eliason et al (2018, s. 101–104). Finländska hbtqi-unga uppgav i Alankos studie de har varit med om diskriminering, trakasserier och våld, i betydligt högre utsträckning än vad tidigare forskningsresultat har visat. De vanligaste platserna ungdomarna hade mött osakligt bemötande, trakasserier, våld och diskriminering på var i skolan, på gatan, på internet, hemma och på offentliga platser. Av transungdomarna hade över 80 % varit med om trakasserier. (Alanko, 2013, s. 39–42)

5.2.4 Ätstörningar

En del psykisk ohälsa manifesteras i ätstörningar eller ätstört beteende och forskning visar att det finns en ökad risk för ätstörningar hos hbtqi-ungdomar. Den rådande akademiska diskursen är överens om det och undersöker numer på vilket sätt det finns variationer inom gruppen, till exempel vilka typer av ätstört beteende som förekommer hos minoriteterna samt hur frekvent ätstört beteende är hos hbtqi-ungdomar jämfört med heterosexuella och cis-ungdomar. Bland annat en brittisk forskning lägger fram att tonåringar som tillhör sexuella minoriteter har förhöjd risk att utveckla ätstörningssymptom. Calzo, Austin och Micali (2018) föreslår att det finns behov av tidigt förebyggandet åtgärder inom målgruppen. Detta eftersom ätstörningar, så som anorexi, bulimi, hetsätning eller ätstörning UNS, är sjukdomar som tär på individen och ofta är återkommande och de kan vara livshotande.

Finländsk forskning vid Åbo Akademi har undersökt korrelationen mellan könsdysfori och ätstörningar hos vuxna transpersoner i Finland. Ålgars, Alanko, Santtila och Sandnabbas (2012) forskning indikerar, så som internationell forskning, att ätstörningar och ätstört beteende är vanligt hos transpersoner. Resultatet visade att en majoritet av deltagarna, 70%, både FtM och MtF, rapporterade självdefinierat, nuvarande eller tidigare, ätstört beteende.

En teori till varför personer med könsdysfori är sårbara för ätstörningar eller ätstört beteende är för att de strävar efter smalhet, antingen för underkuva drag hos deras biologiska kön eller dämpa ens biologiska kön eller för att accentuera drag hos deras valda kön. Denna teori stöddes i Ålgars et al studie från Åbo Akademi. Flera MtF-deltagare beskrev kontrollerat ätande och viktnedkningsförsök som försök att förminska feminina drag såsom bröst och höfter. Flera MtF-deltagare i studien beskrev en strävan efter smalhet och slankhet som ett sätt att se mer feminin ut. (Ålgars et al, 2012)

I linje med tidigare studier, fann Ålgars et al (2012) att flera deltagare rapporterade att deras ätstörningsbeteende hade mildrats efter könsbekräftande behandlingar. Några deltagare uppgav dock att de ännu hade ätstörda beteenden efter de könsbekräftande behandlingarna. Författarna för fram att professionella som jobbar med transpersoner borde vara medveten om transpersoners ökande sårbarhet för ätstörningar.

Speciellt bisexuella och homosexuella män och transpersoner ligger i riskzonen för ätstörningar och de har ofta en mer negativ syn på sin kropp än heterosexuella män. Homosexuella kvinnor verkar generellt ha en mer positiv kroppsyn kring den egna kroppen

jämfört med heterosexuella kvinnor, däremot lider homosexuella kvinnor oftare av hetsätning än heterosexuella kvinnor. (Eliason & Chinn, 2018, s. 164–167)

6 Metod och tillvägagångsätt

I det här kapitlet redogörs undersökningens tillvägagångsätt samt val av metod för datainsamling, val av respondenter, sekretess och analysmetod.

6.1 Semistrukturerade intervjuer

Som forskningsstrategi har jag valt att göra en kvalitativ undersökning, med hjälp av semistrukturerade intervjuer. Enligt *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad* ger kvalitativa undersökningar en möjlighet att genom intervjuer få en djupare förståelse och inblick i respondenternas erfarenhet och upplevelse. Det är också en metod som lämpar sig när forskaren strävar efter att förstå hur människor själva uppfattar sin värld. (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson & Wängnerud, 2012, s. 251–252)

Samtalsintervjuer med respondenter ger goda möjligheter att registrera svar som är oväntade, och intervjuer ger också möjlighet till att ställa uppföljande frågor. Det är en fördelaktig metod att använda när man vill undersöka hur fenomen gestaltar sig. Metodvalet är passande eftersom jag är intresserad av vad just skolkuratorn har upplevt och hur de själva uppfattar sin kompetens och möjliga resurser kring arbetet med målgruppen. Jag var inte ute efter att räkna hur mycket något förekommer, utan ville se hur arbetet med hbtqi-unga kan gestalta sig – därav kvalitativ framför kvantitativ undersökning. (Esaiasson et al, 2012, s. 251–252)

Jag träffade kuratorerna enskilt vid ett tillfälle, intervjuerna var mellan 40–80 minuter långa och ljudupptagning skedde. Varje tillfälle inleddes med att jag kort berättade om syftet med examensarbetet och varför deras deltagande var betydelsefullt för min undersökning. Intervjuerna var semistrukturerade, där jag ställde frågor utifrån fem teman; kunskap och bemötande, självreflektion, påverkan, traumamedvetenhet och screening samt resurser och fortbildning. Esaiasson et al (2012, s. 265) rekommenderar att i sin intervjuguide ha ett antal inledande uppvärmningsfrågor, vilket jag hade. De inledande frågorna fokuserade på praktiska ämnen såsom hur länge kuratorn har arbetat, hur många elever, skolor och enskilda klientkontakter de har hand om och om de haft klienter som identifierat sig som hbtqi.

Informanterna informerades innan intervjun om att den var semistrukturerad, vilket betydde att jag skulle komma att ställa frågor utifrån teman men att jag gav dem möjligheten att brodera ut och fokusera på det som de tyckte var viktigt. Alla kuratorerna blev också tillfrågade i slutet av intervjun om de ville tillägga något till det vi hade pratat om. För att betona individens upplevelser, åsikter och tankar kring ämnet.

6.2 Respondenter och sekretess

Respondenterna valdes ut genom att jag skickade en förfrågan om intervju via e-post till ett antal skolkuratorer i Österbotten som arbetar i högstadiet och/eller i andra stadiet. De som tackade ja blev intervjuade. Målet var att intervju kuratorer som arbetar inom olika kommuner, så att inte alla respondenter arbetade inom samma kommun. Detta mål uppfylldes. Jag valde att göra en avgränsning i klienteletets ålder på grund av slutarbetets begränsande omfattning, därför är ungdomar och kuratorer som arbetar med ungdomar i fokus. Ett möjligt forskningsområde för framtiden skulle vara att göra en undersökning med samma syfte men med skolkuratorer som arbetar i lågstadiet.

Urvalet är för litet för att kunna vara representativt för yrkeskategorin österbottniska skolkuratorer, men jag anser ändå att undersökningen fyller sitt syfte. Jag är ute efter att inom ramen för examensarbetet undersöka hur beredskapen kan gestalta sig och undersökningen visar hur kuratorers beredskap, upplevda kompetens och resurser tar sig uttryck på ett flertal skolor i Österbotten. Detta kan ge en fingervisning om hur det kan se ut på andra skolor i landskapet.

Alla kuratorerna lovades fullständig anonymitet. För att de inte ska kunna identifieras i detta arbete kommer ingen att benämnas med namn, ålder, kön. I arbetet kommer det inte heller framgå vilken titel de har eller vilka kommuner eller vilka skolor de arbetar i. De kommer helt enkelt att benämnas som österbottniska skolkuratorer som arbetar på svenska. Detta är av flera anledningar; dels för att jag inte är ute efter kuratorerna som individer, jag vill undersöka deras kompetens och tankar kring resurser, men detta endast för att kunna sätta det i ett större perspektiv. Kuratorerna blev också lovade anonymitet för att kunna prata så fritt som möjligt under intervjun och känna sig trygga.

Under alla intervjuer skedde ljudupptagning, efter transkribering raderades ljudet. I transkriberingen framkommer inte heller kuratorernas namn. Efter att jag är färdig med examensarbetet kommer även transkriberingarna att raderas.

6.3 Analyismetod

När jag har redovisat resultatet och analyserat intervjuerna har jag använt mig av det som Kvale och Brinkmann (2014) benämner som teoretisk tolkning. Kvale et al. (s. 283) säger: ”En forskare kan läsa igenom sina intervjuer gång på gång, reflektera teoretiskt över specifika teman av intresse, skriva ned tolkningar utan att följa någon specifik metod eller kombination av tekniker”.

Kvale et al. (2014, s. 284) menar att denna typ av analys går att göra om man har teoretisk kunskap om undersökningsämnet och ställer teoretiskt noga förberedda intervjufrågor. Det handlar om att ha en kreativ dialog mellan materialet och olika teorier, i mitt fall teori om heteronormativitet och teori om hur man bör bemöta unga som identifierar sig som hbtqi.

Jag har läst igenom intervjuerna flera gånger, analyserat texten och funderat över utmärkande teman, man kan likna det vid att jag tittat på mitt material med queerteoretiska glasögon.

7 Resultatredovisning

I detta kapitel kommer jag att redovisa resultatet av de intervjuer som jag har genomfört. Jag valt att redovisa resultaten i två övergripande teman och flera undergripande. De två övergripande temana är kopplade till examensarbetets frågeställningar: Hur upplever skolkuratorerna sin kompetens att bemöta unga som identifierar sig som hbtqi? och vilka resurser har skolkuratorerna för individuellt arbete respektive generellt arbete med unga som identifierar sig som hbtqi? De undergripande temana är från de temaområden som behandlades under intervjuerna. Kuratorerna kommer att benämnas som kurator 1, kurator 2, kurator 3 och kurator 4 i texten. Detta för att de ska vara så anonyma som möjligt samtidigt som jag vill att läsaren ska kunna särskilja dem från varandra.

Alla fyra respondenter hade haft klienter som identifierade sig som hbtqi, en av kuratorerna berättade dock att hen inte haft det som kurator utan under sina tidigare anställningar inom sociala branschen. De andra tre hade haft ungdomar som uttryckligen beskrivit sig själva som hbtqi. Gemensamt för alla respondenter är att de arbetar med elever på högstadiet och/eller andra stadiet. Gemensamt är också att tre av fyra har fler elever, individuella klientkontakter och skolor under sitt område – än vad Talentia rekommenderar. Fackets rekommendation är att ingen kurator ska ha mer än 600 elever, 3 skolor eller mer än 40 individuella klientkontakter. Respondenterna är i olika åldrar och har arbetat olika länge, de arbetar i tre olika kommuner i Österbotten.

7.1 Kompetens

I detta avsnitt behandlas följande temaområden; bemötande, termen hbtqi, kunskap och skolning, riskfaktorer och problem samt kunskap om trans och transprocessen. Jag har valt dessa temaområden för att detta vara specifika teman av intresse som kom fram under intervjuerna.

7.1.1 Bemötande

Under intervjuerna med respondenterna fick de frågan vad de tycker är viktigt att tänka på när de bemöter en klient som definierar sig som homosexuell, bisexuell, queer, interkönad eller trans. Frågan ställdes var för sig om alla fem minoriteter. Alla fyra respondenter tyckte att det var av vikt att ha ett bra bemötande. Tre av kuratorerna lyfte starkt fram

likabehandling, att det som är viktigt i bemötande av unga som identifierar sig som hbtqi är att behandla dem som andra ungdomar. Kurator 2 om vad som är viktigt att tänka på när man bemöter klienter som är homosexuella:

”Jag tänker förstås att på ett sätt som kurator gör man ju ingen skillnad mellan människor och människor, det kanske är det man vill förmedla att man behandlar alla likadant. Man vill ju lyssna och att de ska våga berätta och känna att de får vara som de är, man är bara till för vad de behöver tänker jag. Man vill ju skraddarsy den vården och hjälpen enligt precis vad som är deras behov.”

På frågan ”Vad tycker du är viktigt att tänka på när man bemöter en klient som är trans?” svarar kurator 2 att det samma som i citat ovan och nämner respektfullhet, att klienten ska känna stöd och våga berätta och att personen säkert själv har mått dåligt över det och funderat mycket kring det. Kuratorn säger också att ibland är det svårt att veta vad som är vad och om det är en identitetskris: *”Vet de vem de är och kan det liksom vara gruppsy eller fenomen eller kan de vara något de säger ibland eller är det på riktigt?”*.

Kurator 1 säger: *”Jag bemöter dem i princip på samma sätt som alla andra, dom har ju ändå samma rättigheter, möjligheter, skyldigheter. Förstås måste man ju också känna efter lite om det är ett väldigt känsligt ämne för dem så måste man lite se om det är någonting som de vill diskutera. Det ska nog finnas en grundrespekt i det där, för att inte kan man börja tvinga folk att tala om sexuella läggningar och liknande heller.”*

Angående vad som är viktigt att tänka på i bemötandet av transpersoner säger kurator 1: *”Nå i princip är det där samma, liksom grundläggande respekten. Och vill dom till exempel att man ska kalla hon för han eller enligt ett annat namn då kan jag göra det, inga problem. Men det är kanske inget som jag kastar ur mig första gången man träffas ”hej vad vill du kallas som?” utan det måste komma ur deras egna initiativ, bollen ligger väldigt mycket hos i eleven i sådana fall.”*

Medan kurator 1 och kurator 2 starkt betonar likabehandling i sina intervjuer, börjar kurator 3 med att ta upp likabehandling för att senare lägga fram andra infallsvinklar.

”Inte vet jag, alla bemöts ju på samma sätt, inte behöver det vara något. Säkert finns det ju några av mina kollegor som har haft svårare för det men jag tycker huvudsaken är att alla behandlas lika, att man bemöts lika och den åsikt man har privat ska inte synas professionellt i så fall”.

Som citatet belyser nämner kurator 3 inledningsvis likabehandling, men lägger också till att om nån avviker från majoriteten eller vad som definieras som normalt så brukar kurator 3 ha i bakhuvudet att hen ska vara lite extra försiktig med vad hen säger till klienten. Kuratorn tycker att det är av vikt att peppa, stötta och bejaka och framhålla för klienten att klienten får vara som hen vill. Kuratorn berättar att hen alltid tänker på att inte vara dömande, men tänker ännu mer på det när hen har en klient som kuratorn anar är icke-norm. När klienten är icke-norm så tänker kuratorn ännu mer på att inte säga saker som klienten kan misstolka.

”Ja likabehandling, men jag tänker alla kommer ju med olika i bagaget och där så kanske det kräver andra saker, beroende vad som hänt, så kräver det kanske andra saker när man tänker på hur jag kan hjälpa att stötta klienten”.

Kurator 4 säger: *”Oberoende om man är homosexuell eller trans eller vad man nu är så är det viktigt tycker jag att förstärka deras identitet. Och att jag brukar säga att låt alla blommor blomma, att oberoende vad man har för läggning så är alla lika mycket värda och det brukar jag ta upp med dem.”*

Kurator 4 berättar om resursstärkande metoder, som hen brukar använda med klienter, även med hbtqi-klienter. Så här säger kuratorn om vad hen tycker är viktigt i bemötandet med interkönade klienter: *”Oberoende av vad de har, det är samma för mig. Samma saker går vi nästan igenom egentligen, jag diskuterar det som de själva tycker de har som utmaning eller vad de ser är deras svaghet och så bygger vi upp mycket med styrkekort; vad är din styrka, vad är det som bär när de är vilsna eller på vilket sätt de ska reagera.”*

Ingen av respondenterna tyckte att det var nån skillnad i vad som är viktigt att tänka på i bemötande med varje enskild sexuell eller könsminoritet. Det var alltså ingen som uttryckte någon tanke om att det fanns något som var extra viktigt när man möter en ungdom som är trans till exempel.

7.1.2 Termen hbtqi

Under flera intervjuerna var jag tvungen att förklara vad hbtqi står för eller vad någon bokstav står för, eller till exempel vad interkönad är eller vad queer är. En kurator säger att hen inte har så bra koll och ursäktar sig och förklarar att det är svårt när man inte använder begreppen varje dag. Alla respondenterna uttrycker att de inte har helt koll på termen, vilka minoriteter som inryms och hur minoriteterna definieras.

En kurator ber mig förklara vad intersex är. När jag har förklarat säger hen: *”Men jag har svårt att tänka mig att det skulle vara nå annorlunda i bemötandet där. Jag bemöter ju också flickor och pojkar på samma sätt, och inte skiljer det sig någonting.”*

Kurator 2 säger att hen inte har koll på de minoriteter som ryms i hbtqi-termen. *”Jag tycker som sagt att det har kommit så många nya så jag hänger nog inte riktigt med längre tror jag. Det är väl det här vanligaste, ja. Men jag tycker nog att det bara har kommit fler och fler och nog läser jag ju emellanåt lite artiklar men inte vet jag om jag kommer ihåg alla de där termerna.”*

Två av kuratorerna uttrycker åsikter som går att tolka negativt om själva begreppet hbtqi. En säger att det är *”övermäktigt”* med ännu fler förkortningar angående att istället för hbtqi används numer ofta hbtqi+ eller hbtqi+. En annan kurator säger att begreppet är för långt (om hbtqi+):

”Termen hbtqi+ är något som man använder nu har jag förstått. Det är all för långt, jessus. Jag var i diskussion med de som jobbar på Regnbågsankan, dom använder queer väldigt ofta. Och vissa tycker att det är bra och vissa tycker att det är väldigt stämplande, men där används det väl som ett samlingsnamn för kanske mer än vad som det borde fylla. Men med de här bokstäverna oj it's much.”

Hen säger också att det nog är har med generation och ålder att göra. Att hen själv är ändå ung nog att hänga med och vara insatt, men tror inte att en *”fyrtyoårig gubbe”* (respondentens ord) skulle göra det. Därför tänker hen att termen skulle behövas tänkas igenom lite, och antingen bli mer lättillgänglig eller tydlig.

7.1.3 Kunskap och skolning

Alla fyra respondenter upplever att de inte har tillräcklig kunskap om hbtqi och målgruppen. De framför alla att de behöver och vill ha mer kunskap, och eftersöker mer skolning och fortbildning. Kurator 1 säger att hen behöver mera kunskap, framförallt om vad man kan göra för att hantera illamående hos unga som identifierar sig som hbtqi:

”Jag tycker att jag nog gärna skulle behöva eller det är ju väldigt sällan det kommer sådana här elever till mig, jag skulle kunna räkna upp dem på en hand i princip under de här åren. Men när de kommer så är det ofta annan problematik i grunden. Det är hemförhållanden, det är mobbning, det är psykiskt illamående och allt det där. Så jag skulle behöva mer fortbildning eller kunskap i hur man ska hantera allt det där som kommer med, som kan uppstå, alla riskfaktorer och liknandet. Inte bara att man sitter på en föreläsning och dom listar ”det här kan hända” utan mer ”vad gör vi då.”

Kurator 3 upplever starkt att hen behöver mer kunskap gällande hbtqi, dels allmänt men också när det kommer till unga och hbtqi. Hen efterlyser överlag mer skolning för skolpersonal och också skolning om var man kan vända sig för vidare hjälp på nära håll och i Svenskfinland och säger att det inte skulle vara dumt med en fortbildningsdag kring ämnet per år eller vartannat år, kuratorn lägger också fram: *”Mer fortbildning, för det är inte en målgrupp man tänker på så ofta, utan det är mest ångest, självdestruktivitet och depression, det där som snurrar varje dag i princip.”*

Kurator 4 skulle vilja ha mera skolning om på vilket sätt de kan trygga och förebygga, för hen tror att eleverna som identifierar sig som hbtqi blir fler och framhåller att hen tror att kuratorerna har kunskapsluckor i ämnet. Även kurator 4 framhåller att hen tycker att även lärarna skulle behöva mera skolning i ämnet.

Alla fyra kuratorer beskrev de ofta kan gå på fortbildning, att de får åka på den fortbildning som de vill och tycker att de behöver av det som erbjuds. Det senaste året har de haft mellan 8–20 fortbildningsdagar (vanligaste svaret var mellan 10–15). Ingen av de fortbildningar som kuratorerna har deltagit i under senaste året har handlat om hbtqi. En kurator berättar att hen någon gång varit på en fortbildning som behandlat hbtqi. Två kuratorer nämner i intervjuerna att de dock varit och lyssnat på Regnbågsankans representanter när de besökt eleverna i skolorna. Kurator 1 säger:

”Det är ett ämne som inte kommer upp tillräckligt. Jag hoppas innerligt att vi börjar se mer och mer av det här, i och med att det också syns mer och mer av de här hbtqi-ungdomarna

och vuxna. Folk vågar komma ut nu på ett annat sätt än vad de gjorde för 10–20 år sedan så det är ju en procentuell ökning eller vad man ska säga. Och en del av vardagen.”

7.1.4 Riskfaktorer och problem

Alla respondenter kan räkna upp flera riskfaktorer som är förknippade med att tillhöra en sexuell minoritet och/eller en könsminoritet. De nämner bland annat utstötthet, mobbning, psykisk ohälsa, depression, ångeststörningar, självskadebeteenden, ätstörningar, riskbeteenden, missbruk och våld. Andra riskfaktorer respondenterna nämner är att inte bli accepterad av andra, av klassen, av läraren, av familjen och inte våga komma ut. Angående självskadebeteende hos unga som identifierar sig som hbtqi säger kurator 3:

”Kanske de söker sin plats mer än andra, eller alla vill ju bli omtyckta för den de är men kanske man går med på saker man inte borde gå med för att få den där bekräftelsen att man är okej eller för att man vill ha kompisar.”

Den problematik de upplever att ungdomar som identifierar sig som hbtqi har när de kommer till kuratorn bekräftar forskning om hur unga regnbågspersoner mår, som tidigare tagits upp i detta arbete. Respondenterna nämner att problematiken de möter med unga som identifierar sig som hbtqi är mental ohälsa, självskadebeteende, missbruk, utanförskap och ekonomiska problem. Flera kuratorer lyfter fram mobbning, både verbalt och på sociala medier och att det är trassligt med relationerna i familjen. De lyfter också fram självmordstankar, självmordsbeteende och ätstörningar.

7.1.5 Kunskap om trans och transprocessen

Jag har inte specifikt frågat kuratorerna om deras upplevda kompetens och kunskap kring transprocessen, men i intervjuer kommer det fram saker som jag tycker är värda att lyfta fram. Som små läckage som tyder på okunskap om transpersoner och könsbekräftande behandlingar. En kurator uttrycker sig på ett sätt som går att tolka som att det inte är en kurators roll att ta hand om transpersoner, utan att de borde skötas vid ungdomspsykiatri eller andra ställen oavsett anledning. Samma kurator uttrycker också att hen tycker att transpersoner inte kanske skulle behöva så bråttom, utan att de nog skulle kunna vänta tills de är närmare 30 år innan de gör ”så stora” ingrepp i sin kropp. Kuratorn säger:

”Sen är det kanske också svårt att bli tagen på allvar och det förstår jag och kan hålla med om – man ska tycker jag vara lite försiktigt då det är väldigt unga människor för man ju sett också nog att det kan vara lite hit och dit, att nån provar eller experimenterar, att man med tiden kanske ser mer. Att ingen gör något förhastat liksom. Det är väl lag att man måste vara 18 år för att göra ingrepp och det är som jättebra tänker jag, för tonåringar kan vara väldigt impulsiva och i stunden kan känslorna ta över.”

Tre av fyra kuratorer pratar i termer som ”byta kön”, ”vilja vara pojke” och ”hon ville vara pojke”. En benämner transpersoner med termen transsexuell (som är förlegad). Flera av kuratorerna berättar om klienter de haft som är trans och felkönar dem när de berättar om dem (de alltså använder deras gamla pronomen och inte deras nya). En kurator säger:

”Sen har vi haft sådana som på riktigt har, just det här till exempel med könsbyte, det har varit flickor då skulle jag säga som har känt sig som pojkar. Och som varit riktigt allvarliga med det och de har som nog bestämt att de vill byta kön och de har redan börjat ta reda på fakta och kontakta sjukhus, vart i de rullorna och fått terapeut och så vidare. Då har jag hört de har väl ganska noggranna program, men det har jag upplevt är ganska bra, just det där att man inte får göra något förhastat, att man verkligen ska gå i terapi och det ska verkligen undersökas så att inte nån i ungdomen gör något som man ångrar sen.”

7.2 Resurser för individuellt och generellt arbete

I det här avsnittet redovisas resultat kring dokumentering och namn, symboler och traumamedvetenhet, populärkultur och rädslan att påverka, fysisk miljö, grupper samt hur kuratorerna själva ser på resurserna.

7.2.1 Dokumentering och namn

I frågan om hur kuratorn kan hjälpa till och hur skolan gör när en transelev vill bli tilltalad ett annat namn än det givna – är variationerna på svaren många. Alla kuratorerna vill kunna hjälpa om en klient uttrycker att hen vill ha hjälp med att berätta i skolan eller för att få rätt namn på klasslistorna. De tycker alla att kuratorn är en bra position för att hjälpa elever genom att verka som deras språkrör om det behövs. Men i hur det fungerar praktiskt och hur

viktig man tycker att frågan är – där finns det en stor variation i respondentsvaren. En kurator framhåller det som av stor vikt att skolan redan innan eleven börjar, om möjligt, rättar namnet i Wilma så att det är elevens valda namn som syns på klasslistorna. (Wilma är ett kommunikationsverktyg mellan skolpersonal och elever och vårdnadshavare. I Wilma finns till exempel vitsord, frånvaro och personuppgifter). Kurator 4:

”Vi måste ha det där ansvaret från skolan att se till att vi tryggar och kan förbygga det vi kan förebygga för att det inte ska bli mobbning. (...) Så det är viktigt för oss och studerande får bättre förtroende för oss om vi frågar dem: vad tycker du? Vad vill? och tryggar deras studier eller start på studierna på det viset.”

En annan kurator framhåller att hen alltid tilltalar eleven med det namn eleven önskar, men kuratorn använder det givna namnet i all dokumentering och hänvisar till att juridiskt måste det vara så:

”Jo, det har med det där juridiska grejen att även om de skulle anse sig själva heta något helt annat men om jag hamnar i rättegång och börjar tala om någon helt annan person där så är det ju inte hållbart”.

Samma kurator är också osäker på om namnet går att ändra i Wilma. Kurator 3 är osäker på hur man rent praktiskt ändrar det i Wilma, men anser att man absolut ska ändra om eleven själv vill och tycker inte att det borde vara några problem alls. Hen anser också att man ska använda det namn som klienten själv vill i dokumenteringen.

Kurator 2 berättar om en kille som ville bli kallad något annat än sitt givna namn. Han är inte trans utan har blivit kallad vid ett smeknamn hela sitt liv och ville också bli kallad vid det namnet i skolan. Kuratorn berättar att de lade in hans valda namn i Wilma, men att på betyget stod hans givna namn. En stund senare nämner kuratorn att det på skolan finns en elev som är transperson och vill bli tilltalad med ett pojknamn. Kuratorn tror att lärarna tilltalar eleven med ett pojknamn, men säger att i Wilma och i alla register så står flicknamnet. När jag frågar om varför de har kvar flicknamnet i Wilma svarar kurator: *”Jag tror att det så att det är ju inte officiellt, inget är ju som gjort på något sätt. Ännu. Hon är ju inte 18 ännu heller och sådär.”*

7.2.2 Symboler och traumamedvetenhet

Ingen av respondenterna har symboler eller attribut som ger en fingervisning om att deras rum är ett safe space för unga som identifierar sig som hbtqi. Alla fyra respondenter frågar också vilken typ av symboler och attribut de skulle kunna ha på sina rum. Jag nämner böcker, planscher, klistermärken och broschyrer som exempel. En respondent ställer sig skeptisk till tanken, medan de andra tre är positiva till tanken på att ha symboler på sitt rum. Den skeptiska kuratorn säger:

”Jag vet inte vad det skulle vara bra för, man ska ju vara förstås till för precis allihopa så det är svårt att veta, man kan inte nischa sig på något sätt utan försöka vara något slags som ska passa den stora massan.”

En av kuratorerna som ställer sig positivt till symboler på rummet säger: *”Nej, jag tror inte jag har något sånt. Det är faktiskt något som jag skulle behöva skaffa. Tror jag har några broscher men de syns inte, så det är ju lite dumt. Det är jättebra i och med att jag faktiskt ska få nya utrymmen så kan jag tänka på det.”*

En annan kurator säger: *”Men jag tror nog att det kanske skulle vara bra. Ja, det visar en neutralitet eller förståelse eller att man kan komma och prata om sånt. Kanske en form av körkort om man nu gått en sån där hbtqi-kurs och så får man ett klistermärke att sätta på dörren efteråt, att man har merkunskap. Jag tror nog det skulle vara bra.”*

Ingen av respondenterna har kunskaper om trauman och hbtqi. Flera av respondenterna uttrycker att de har goda kunskaper om trauman och att de är vana vid att hänvisa klienter med trauman vidare till specialistsjukvården men ingen säger sig ha specifik kunskap om trauman i samband med hbtqi. En kurator säger angående risken att hbtqi-klienter varit med om trauman: *”Ja, men då behandlar man ju traumat helt enkelt, som med vilken människa som helst.”*

7.2.3 Populärkultur och rädslan att påverka

Tre av respondenterna har inte tipsat någon klient om populärkultur som visar en positiv bild av hbtqi, två av dem säger dock att de gärna skulle göra det. Kurator 3, som är en av dem, tycker att det är något som skulle kunna vara en del av skolkuratorns arbetsbild och att man skulle kunna ha länkar på kommunens eller skolan webbsida. En respondent brukar tipsa klienter om populärkultur i mån av möjlighet. Däremot uttrycker de att de gärna skulle vilja

har färdiga listor, att vissa av dem har svårt att veta vad för tv-serie eller litteratur de skulle kunna tipsa klienter om.

Kurator 2 har inte tipsat och känner inte heller till något bra förslag. Hen tycker inte att det ingår i hens jobb att kunna tipsa om populärkultur som visar en positiv bild av hbtqi.

”Jag tänker att det är viktigt att på något sätt att vara stöttande men också neutral. Alltså att man ska akta sig som kurator så man inte börjar styra nån åt något håll och det kanske skulle kännas onaturligt för mig att rekommendera något tv-program.”

Flera gånger återkommer kuratorn till att *”det vore hemskt att om man skulle påverka någon i nån riktning.”* Hen berättar att hen brukar rekommendera böcker om självkänsla när klienter arbetar med sin självkänsla. *”Jag vet inte om det är samma sak eller jag vet inte om man kan ta skada av att använda självhjälpsböcker, eller om det är lite samma.”* Kuratorn säger att hen skulle vara rädd för ge influenser i den känsliga åldern som klienterna är i och berättar att hen sett dokumentärer och läst på nätet om vuxna som ångrat sina *”könsbyten”* och säger att det skulle vara hemskt att ha påverkat klienten på något sätt. Jag frågar om stöttande men neutral bara gäller trans eller om hen tänker så angående homosexualitet också: *”Sexualitet också. Jag vill ju liksom inte föra in nån på fel väg, det skulle ju vara tycker jag en katastrof.”*

7.2.4 Fysisk miljö

Även i svaren på frågorna om den fysiska miljön i skolorna är variationen stor. I skolorna som kurator 1 arbetar på har en skola könade toaletter och en skola har könsneutrala. På ingen av skolorna där kurator 1 arbetar finns det möjlighet till egna omklädningsrum eller enskilda duschar för till exempel elever som är transpersoner. Däremot är frågorna om omklädningsrum och duschar på tapeten, kuratorn håller på att utreda möjligheten att det skulle finnas utrymmen som skulle vara neutrala – eftersom transelever uttryckligen sagt att det har varit jobbigt för dem.

Kurator 4 har varit med och diskuterat med övrig personal på skolan så att vissa elever ska ha tillgång till neutrala omklädningsrum och duschar. Det finns mer könsneutrala toaletter på skolan än könade och kuratorn berättar hur viktigt hen tycker att det är att ordnas så bra som möjligt för eleverna. Ofta är det kuratorn som först fått reda på önskemålen av eleven

och sen tagit det vidare till övrig personal. Kurator 4 är det enda som själv tar upp att de har fixat könsneutrala toaletter och har ordnat med omklädningsrum, innan vi kommit till det temaområdet i intervjun. Hen uttrycker att det är jätteviktig fråga.

Man ska föra sin klients talan tycker kurator 3, hen menar att kuratorn absolut kan vara språkrör när det gäller könsneutrala toaletter, egna omklädningsrum och tillgång till enskilda duschar. Däremot är hen osäker på hur det ser ut på skolorna, hen vet inte om toaletterna är könade eller könsneutrala och tvivlar på att det finns tillgång till omklädningsrum som inte är specifikt dam eller herr.

Kurator 2 är också osäker på om skolan har könade eller könsneutrala toaletter, men berättar att skolan ganska nyligen infört könsneutrala toaletter men att det kan finns någon gammal könade kvar. Hen säger att hen inte funderat så djupt i frågan. Angående egna omklädningsrum så tror kuratorn att personalen är väldigt måna om att skraddarsy och hitta lösningar för elevernas skull, så att även fast det inte finns egna omklädningsrum för transpersoner så har lärarna en lista på möjliga rum (personalomklädningsrum till exempel) som skulle kunna användas vid behov. Hen berättar att det finns möjlighet till att duscha enskilt, bakom draperi i enskilda bås sedan några år tillbaka. Angående egna omklädningsrum säger hen också att hen tänker att det ändå är så få som behöver dem.

7.2.5 Grupper

Respondenterna kan tipsa klienter om likasinnade, dock nämner varje respondent endast en instans och ingen av dem har kunskap om transgruppen i Vasa. De ställen de nämner är Regnbågscaféet i Vasa, Seta och Regnbågsankan.

En respondent, kurator 2, säger att hen inte känner sig kompetent nog att dra en grupp för hbtqi-unga. Hen säger att hen skulle behöva mer erfarenhet och att kuratorerna på hens skola är redan ganska överarbetade, så gruppverksamhet hinns inte med. De andra respondenterna säger att de skulle kunna dra en gruppverksamhet för unga som identifierar sig som hbtqi. Om det finns tillräckligt med underlag och om behovet finns. De tre respondenterna som är positiva nämner också möjligheten att en elev drog en kamratstödsgrupp eller att kuratorn drar gruppen i samarbete med en förening eller en organisation inom tredje sektorn. En respondent tycker också det vore bra om gruppverksamhet kunde ordnas i en större ort och

på en neutral plats av en neutral part eller av en neutral förening med stor kunskap och bra nätverk.

7.2.6 Hur ser kuratorerna själva på resurserna?

Så hur ser kuratorerna själva på de resurser de har för individuellt och generellt arbete med målgruppen? Tre av respondenterna uttrycker att resurserna inte är tillräckliga varken för generellt eller individuellt arbete. Kurator 1 säger:

”Tidsmässiga resurser så är grundtanken att de har rätt till lika mycket som alla andra, visar det sig att de behöver mer tid så fixar jag mer tid helt enkelt. Så är det med alltihop, vi är ju ett behovsorienterad arbete, man är där det finns behov. Kunskapsmässiga resurser så behöver alltid utökas i och med att det också kommer nya förändringar och nya kunskaper inom den här queerteorin till exempel. Skulle gärna som sagt se olika arbetssätt, det är ju något som kanske skulle behöva komma mer, resursmässigt nog.”

Kurator 1 säger också att tanken är att kuratorer ska jobba förebyggande men att tiden för det blir bara mer och mer knapp och individuella samtal tar över mer och mer. Hen uppskattar att arbetsbilden är en fördelning där individuella samtal står för 80% och generellt arbete för 20%.

Kurator 3 säger: *”Resurser har vi aldrig tillräckligt av. Säkert kan vi göra mycket mer än vad vi gör idag. Vi behöver säkert mera resurser.”* Kurator 3 säger också att kunskap saknas, i hur man bör prata med klienter om sexualitet och könsidentitet, att det är fortbildning de skulle behöva ha för att säkerställa kvalitén på resurserna. Kurator 2 upplever inte att resurserna för att arbeta med hbtqi-unga är så bra, men säger också att hen inte vet om det är tanken att skolkuratorerna ska ha det: *”Vi ska ju inte ge specialhjälp till någon oberoende problematik heller, vi ska finnas till för alla och vara en sån där lågtröskel.”*

En respondent tycker att resurserna, både för individuellt arbete och generellt arbete med målgruppen är ganska bra tack vare ett bra nätverk och ett bra samarbete med kollegorna inom elevvården. Däremot säger hen att det var sämre med personalresurser för bara några år sedan.

8 Slutdiskussion

I detta avsnitt kommer jag att diskutera om jag har uppnått syftet med examensarbetet och om jag har fått svar arbetets frågeställningar. Jag kommer först att sammanfatta teorin, sedan diskutera arbetets syfte och frågeställningar och svaren på dessa och koppla undersökningens resultat till teorin. Till sist följer en kritisk granskning av arbetet.

8.1 Sammanfattning av teorin

Detta arbete vilar på två ben gällande teori, dels teori om vilka resurser och vilken kompetens som behövs för att möta unga som identifierar sig som hbtqi och dels teori om heteronormativitet. Forskningen som använts i detta arbete visar att samma metoder och samma verktyg som skolkuratoren i vanliga fall använder sig av vid kontakter med ungdomarna är relevanta, däremot är det också relevant att ha en adderad kunskapsnivå och kompetens för att kunna bemöta och stödja ungdomar som identifierar sig som hbtqi på bästa möjliga sätt. Utifrån tillgänglig forskning, särskilt Onsjö (2017), har jag identifierat, fyra delområden där kunskap, kompetens och resurser behövs. Dessa delområden är; kunskap, självreflektion, påverkan samt traumamedvetenhet och screening. Genom att ha fördjupande kännedom och medvetenhet inom dessa områden kan beredskapen att möta ungdomar som identifierar sig som hbtqi förbättras. Onsjö (2017, s. 212) skriver att det inte är elevens skyldighet eller jobb att utbilda skolkuratoren, utan skolkuratoren bör ha kunskap inom området eller söka fram den kunskap hen behöver om den saknas.

Queerteorins teori om heteronormativitet menar att det idag, i vårt samhälle, premieras att vara heterosexuell och framförallt att följa den heteronormativa mallen. Den heteronormativa mallen säger att det bara finns två kön, man och kvinna och att det mest naturliga är att bli kär i och ha relationer med personer som har ett annat kön än vad man själv har. Queerteorin argumenterar för att heterosexualitet och dess status är skapad, historiskt, kulturellt och socialt. Heteronormativitet innebär också att man gör antagandet att alla är heterosexuella (tills motsatsen bevisats) och att heterosexuellt ses som det vanligaste sättet att leva. Det handlar om uppdelning (man eller kvinna, homosexuell eller heterosexuell) och hierarki (att heterosexualitet är bättre och finare än annat). Allt som inte passar in i den snäva heteronormativa mallen, faller utanför och klassas som avvikande. (Gärddedal, 124 – 125; Rosenberg, 2011, s. 100)

Att vara avvikande får konsekvenser. En konsekvens är att det som inte är heterosexuellt (eller cis) framstår som något problematiskt, något som ständigt måste förklaras och försvaras. Det finns olika strategier för att upprätthålla heteronormativitet bland annat: inkludering, exkludering, uppdelning, hierarkisering, tystnad, ignorans, obegripliggörande, och patologiserande. Gemensamt för hur heteronormen verkar är att dessa strategier har konsekvenser för individer som faller utanför normen. (Ambjörnsson, 2006, s. 75; Rosenberg, 2011, s.102)

8.2 Svar på syfte och frågeställningar

Syftet med detta examensarbete har varit att undersöka österbottniska skolkuratorers beredskap att bemöta unga som identifierar sig som hbtqi. De centrala frågeställningar har varit hur skolkuratorerna upplever sin kompetens att bemöta unga som identifierar sig som hbtqi, vilka resurser skolkuratorerna har för individuellt arbete med unga som identifierar sig som hbtqi och vilka resurser skolkuratorerna har för generellt arbete rörande unga som identifierar sig som hbtqi. Undersökningen visar att beredskapen ser väldigt olika ut, från kurator till kurator och från skola till skola. Kompetensen skiftar också, men alla kuratorerna uppger själva att de inte har tillräcklig kunskap och eftersöker fortbildning inom ämnet. Deras kunskapsluckor blir också synliga i detta arbete. Kuratorerna uppger också att det inte finns tillräckliga resurser, för varken individuellt eller generellt arbete med målgruppen. Resurserna, vad kuratorn till exempel kan göra och erbjuda hbtqi-unga skiftar också mellan kuratorerna och skolorna. Det som tydligt framkommer i detta arbete är att det inte finns tillräckligt med riktlinjer kring hur kuratorerna ska möta unga som identifierar sig som hbtqi och det finns inte tillräcklig kunskap om målgruppen och dess eventuella behov samt att det inte finns tillräckliga resurser för kuratorsarbetet överlag.

8.2.1 Kompetens att bemöta unga som identifierar sig som hbtqi

Alla respondenter i detta arbete säger själva att de inte har tillräckligt med kunskap om hbtqi och om unga som identifierar sig som hbtqi. De säger alla att de skulle behöva mera fortbildning och skolning kring målgruppen och hur man kan arbeta med målgruppen. De efterfrågar bland annat fortbildning inom arbetssätt, vilka resurser som finns i Svenskfinland och hur man kan göra det tryggare för målgruppen. Respondenterna har alla tagit del av flera

dagars fortbildning de senare året och ges möjlighet i arbetsbilden att ta del av fortbildning, däremot är utbudet av fortbildning som behandlar hbtqi nästan icke-befintligt.

Alla fyra respondenter vill ge ett bra bemötande till klienter som identifierar sig som hbtqi. Likabehandling läggs fram starkt, att oavsett om du tillhör normen eller hbtqi ska du behandlas lika och få samma bemötande. Det kan ses som positivt på ett sätt. Viljan att göra ett bra arbete finns där och alla fyra kuratorer är välvilligt inställda till att bemöta hbtqi-klienter. Risken med likabehandling är dock att det är normen eller majoriteten som styr vad "att bli behandlad lika som" innebär. I detta fall innebär det att det finns en risk att man genom att klumpa ihop alla till lika missar de speciella förutsättningarna som unga som identifierar sig som hbtqi kanske skulle behöva. Man införlivar helt enkelt hbtqi-klienter i den stora massan, kanske utan att ta hänsyn till hur de skulle vilja bli behandlade och om de har specifika önskemål och behov kring bemötandet av en skolkurator. Den tidigare nämnda forskningen i detta arbete argumenterar för att hbtqi-unga har specifika önskemål och framförallt behov kring bemötandet och resurser. Att inkludera en utpekad avvikelse i normen är en konsekvens av heteronormativitet. Den utpekade avvikelsen, i detta fall hbtqi, inkluderas och buntas ihop i normen, utan att det som ses som avvikande får utrymme eller plats i diskursen. Enligt Rosenberg (2011, s. 70) går inkludering av det som ses som icke-norm nästan alltid hand i hand med osynliggörande och tystnad. Vilket man också kan se tendenser på i mitt resultat. Kuratorerna strävar efter att bemöta hbtqi-klienter på ett bra sätt, men i välviljan osynliggörs också gruppens eventuella specifika behov. Ingen av respondenterna uttryckte heller att någon grupp inom hbtqi eventuellt kunde ha behov av att bli bemötta på ett specifikt sätt, utan de sågs alla som "samma", det gjordes ingen skillnad på trans- eller homosexuella eller interkönade klienter.

Heteronormen märks även i kuratorernas kunskap om begreppet hbtqi. De kan inte redogöra för hela begreppet och det uttrycks också att termen är lite krånglig, att det är för många bokstäver och minoriteter att hålla koll på. Att den borde vara lättförståeligare och begripligare, för normen. En respondent säger att en 40årig man kanske inte vet vad man talar om när man säger hbtqi och därför vore det lämpligt att man funderade på termens nytta. Detta kan ses som ytterligare en heteronormativ konsekvens; att avvikaren ses som den problematiska medan normen är det självklara och den som inte ska behöva anpassa sig. (Rosenberg, 2011, s. 102)

Det framgår tydligt att respondenterna har dålig kunskap om vad det innebär att vara transperson och hur transprocessen går till. De använder förlegade begrepp som "könsbyte",

”att vilja vara pojke” och använder fel pronomen när de berättar om klienter som är trans. De verkar inte ha koll på hur könsbekräftande behandling går till och en respondent uttrycker åsikter som går att tolka som negativa. Ambjörnsson (2006, s. 59–60) säger att heteronormativitetens uppbyggnad och fortlevnad bygger på idén om att det endast existerar två kön; man och kvinna och att dessa ses som motsatser till varandra. Därför skaver heteronormen också för de som inte identifierar sitt kön enligt det rigida binära systemet där det finns tydliga lådor för man och kvinna och vad det innebär att tillhöra antingen eller. Detta gör att de som inte definierar sitt kön enligt det rigida binära systemet (att könsorgan, könsidentitet, könsuttryck följer samma linje) till exempel transpersoner, skaver mot den heteronormativa mallen. Det tycker jag att jag ser tendenser på i mina resultat. Att trans ses som något avvikande och något som bara berör få individer, enligt heteronormativa föreställningsvärlden, skulle kunna förklara varför respondenterna inte har mer kunskap inom området, trots att de har eller har haft klienter som är transpersoner.

Däremot tolkar jag det som att respondenterna har goda kunskaper kring riskfaktorer och problematik som unga som identifierar sig som hbtqi kan möta. De kan alla räkna upp ett flertal riskfaktorer och deras beskrivning av den problematik som deras hbtqi-klienter har haft stämmer väl överens med såväl nationell och internationell forskning.

8.2.2 Resurser för individuellt och generellt arbete

Alla kuratorerna vill kunna hjälpa om en klient uttrycker att hen vill ha hjälp med att få använda sitt valda namn (istället för det givna) i skolan. De tycker alla att kuratorn är en bra position för att hjälpa elever genom att vara deras språkrör vid behov. Däremot finns inga tydliga riktlinjer om hur man bör göra – inte heller på skolorna, utan alla redovisar olika strategier. Alla fyra respondenter gör helt enkelt olika. Två kuratorer uttryckte att det är viktigt fråga och ser inga problem med att en transelev vill byta namn. Nästan alla kuratorer är osäkra på vad som kan göras i Wilma. Detta går att tolka som osynliggörande av transpersoner enligt queerteorins teori om heteronormativitet. En respondent delar med sig av några exempel där det framkommer att en cis-kille fått sitt namn ändrat i Wilma men inte en trans-kille, vilket visar på ojämlikhet, osynliggörande och hierarkisering.

Ingen av respondenterna har symboler eller attribut på sina rum som visar att det är ett safe space för unga som identifierar sig som hbtqi. Men tre av dem är positiva till det och tycker

att det skulle vara värdefullt. En är tveksam och hänvisar till att de är till för den stora massan. Ingen av respondenterna har kunskap om trauman och hbtqi.

Tre av respondenterna ställer sig positiva till att tipsa klienter om populärkultur som visar en positiv bild av hbtqi, en av dessa har tidigare tipsat om bland annat olika tv-serier till klienter. En respondent uttrycker rädsla för att påverka någon i ”fel” riktning. Alltså att någon skulle bli trans eller homosexuell, eller att någon skulle tro att de är det efter att ha tagit del av tipsen. Detta kan ses som ett tecken på heteronormativitet, att det är bättre, mer naturligt och lite finare att vara heterosexuell och cis, än trans och homosexuell. Ingen skulle vara rädd för att göra någon heterosexuell eller vara rädd inför tanken att en elev skulle få för sig att hen är heterosexuell och sen skulle detta inte stämma, bara för att eleven bli tipsade om populärkulturella medier.

Det är stor diskrepans mellan skolorna i vilka möjligheter det finns till könsneutrala toaletter, omklädningsrum och enskilda duschar, även stor diskrepans mellan respondenterna i hur viktig frågan är. Vissa kuratorer agerar språkrör och tycker att det är en ytterst viktig fråga medan en respondent säger att det är så få som behöver. På vissa skolor finns tillgång till könsneutrala toaletter, egna omklädningsrum och enskilda duschar för transelever, på vissa skolor finns vissa av dessa saker och på vissa skolor finns det inget av dessa. Att säga att det är så få som behöver det är ett tecken på heteronormen, att man antar att alla följer den heterosexuella mallen tills motsatsen bevisats (Gäredal, 2016, s. 124). Det är också ett tecken på okunskap och oförstående, att man inte förstår hur viktigt det är att få känna sig trygg i sin skolmiljö och ha möjlighet att ta del av samma aktiviteter och verksamhet i skolan som alla andra (Onsjö, 2017, s. 212–213).

Kuratorerna i undersökningen kan tipsa om hbtqi-klienter om grupper med likasinnade, men de har ganska få tips. Majoriteten av dem skulle själva kunna ordna gruppverksamhet för unga som identifierar sig som hbtqi om underlaget finns och arbetstiden finns. Om den senare finns är tveksamt, eftersom nästan alla respondenter uttrycker att resurser inte är tillräckliga. Varken för generellt arbete (såsom grupper) eller individuellt arbete. Endast en kurator tycker att resurserna är tillräckliga. Alla fyra kuratorer uttrycker att resurserna överlag inte räcker till. Tre av fyra kuratorer har dessutom större elevunderlag och fler enskilda klientkontakter än vad facket rekommenderar. Detta stämmer väl överens med senaste mätningen från THL om tillgängligheten av skolkuratorstjänster. (Hietanen-Peltola et al., 2019)

8.2.3 Sammanfattning

Gäredal (2016, s. 123) säger att i dagsläget får en person väldigt olika förutsättningar beroende på hur hen definierar och uttrycker sitt kön och beroende på vem hen blir kär i och attraheras av, detta tycker jag manifesteras i mitt arbete. Skolkuratorernas klienter som definierar sig som hbtqi har väldigt olika förutsättningar till ett gott bemötande och stöd av skolkuratoren, helt andra förutsättningar än unga som följer heteronormen.

Resultatet av undersökningen visar att det finns tecken på att minoriteterna inom hbtqi ses som "likadana" och att det inte görs någon skillnad på dem. I detta bemötande och i kuratorernas bemötande överlag finns det i studien tendenser på osynliggörande av unga som identifierar sig som hbtqi. Kuratorerna har svag kunskap om termen hbtqi, om minoriteterna som inryms i begreppet och om trauma. Deras kunskap om och förståelse för trans visar på svagheter. Däremot verkar det som att de har omfattande kunskap kring hbtqi och problematik samt riskfaktorer.

Det verkar finnas en osäkerhet kring hur kuratorer eller skolor ska hantera valda namn och den fysiska miljön i skolan, för alla kuratorerna har egna sätt att hantera dessa frågor och dessa sätt särskiljer sig väldigt från varandra. Ingen kurator har symboler som visar att hens rum är ett safe space. I frågan kring att kunna tipsa om populärkultur ger respondenterna olika svar, vissa tycker att det är viktigt och andra inte, få kan dock göra det. Överlag menar alla respondenter att de inte upplever att de har tillräcklig kompetens eller kunskap för att bemöta regnbågsunga. De har inte heller tillräckliga resurser för det. Citat av en kurator som jag har använt i titeln, "*Det är inte en målgrupp man tänker på så ofta*", tycker jag är slående för resultatet. Det här är en målgrupp som finns i alla skolor och som av olika anledningar är extra utsatta, samtidigt så ses de som en nästan obetydande del av kurators arbetsbild. Och även om respondenterna har kunskap och resurser inom vissa områden, så haltar helheten.

Detta examensarbete visar att österbottniska skolkuratorers beredskap att bemöta unga som identifierar sig som hbtqi kunde vara bättre. De upplever själva att resurser och kompetens inte är tillräckliga. Urvalet i min undersökning för litet för man ska kunna säga hur beredskapen i Österbotten ser ut, däremot kan detta arbete ge en fingervisning om hur beredskapen kan gestalta sig i de österbottniska skolorna.

8.3 Kritisk granskning

I detta avsnitt diskuteras examenarbetet och granskas kritiskt. Egna åsikter kommer att tas upp, vilka tankar som väckts och vad som hade kunnat göras annorlunda.

Jag anser att examensarbetet har god begreppsvaliditet och hög reliabilitet, som tillsammans talar för en god resultatvaliditet. God begreppsvaliditet innebär frånvaro av systematiska fel och hög reliabilitet innebär frånvaro av slumpmässig eller osystematiska fel. God resultatvaliditet innebär att jag har undersökt det jag påstår att jag undersöker. Begreppet validitet hör ursprungligen hemma i den kvantitativa forskningstraditionen men har också tillämpats på kvalitativ forskning. Validitet redogör för i vilken utsträckning den utförda forskningen och metodvalet besvarar de uttalade syftet och frågeställningarna, validitet handlar alltså om forskningen är kvalificerad, är arbetet grundligt utfört och är de mottagna resultaten och slutsatserna korrekta? Jag anser att de val jag gjort, i form av semistrukturerade intervjuer och teoretisk analysmetod har fungerat väl för att svara på arbetets syfte och frågeställningar. (Esaiasson et al, 2012, s. 57–65; Fejes & Thornberg, 2009, s. 217–218)

Jag anser att syftet att undersöka österbottniska skolkuratorers beredskap att bemöta hbtqi-klienter har uppföljts. Det jag önskar att jag hade gjort annorlunda var att begränsa de olika temana som intervjufrågorna byggde på, vilket hade resulterat i ett mindre antal frågor. Nu i efterhand hade jag hellre valt att fokuserat på vissa temaområden, som till exempel bemötande och fysisk miljö och istället kunnat behandla dessa områden mer ingående. Utgående från resultaten som kom fram hade det också varit intressant att bara fokusera på skolkuratorers kompetens, kunskap och resurser kring att bemöta unga som är trans. Enligt denna undersökning haltar den beredskapen, vilket är en möjlig vinkel för framtida forskningsprojekt.

Om jag skulle göra om detta examensarbete hade jag också valt att ha bredare men tydligare frågor. Vissa respondenter uppfattade frågorna på ett annat sätt än andra, vilket på ett sätt dock var positivt, för det kom fram oväntade saker i intervjuerna då. Men jag märkte att jag ofta hade mer förståelse och kunskap om ämnena (som till exempel trauma och hbtqi) än respondenterna hade, vilket gjorde att frågorna på det sättet som de var formulerade inte gav maximal utdelning.

Arbetets teoretiska del anser jag är välunderbyggd, dels inom queerteorin och dels inom teori om hur man bör eller kan bemöta unga som identifierar sig som trans. Arbetet innehåller

också teoretisk inramning i form av välmående och ohälsa hos unga som identifierar sig som hbtqi och hur skolkuratorernas arbete regleras enligt finländsk lag.

Glädjande med detta arbete är att jag har fått ny kunskap om hbtqi-ungas livsvärld. Samt kunskap om hur professionella inom sociala branschen bör och icke bör bemöta hbtqi-unga samt hur verkligheten, kuratorernas arbete i Österbotten kring ämnet ser ut. Detta är kunskap jag bär med mig ut i arbetslivet.

Källförteckning

- Alanko, K. (2013). *Hur mår unga HBTIQ-ungdomar i Finland?* (Ungdomsforskningsnätverket/Ungdomsforskningsällskapet, publikationer 143, nätpublikationer 68 & Seta, Seta-publikationer 21). Helsingfors: Ungdomsforskningsnätverket.
- Alonzo, D. & Gearing, R.E. (2018). *Suicide assessment and treatment: Empirical and evidence-based practices*. New York, NY: Springer Publishing Company, LLC.
- Ambjörnsson, F. (2006). *Vad är queer?* Stockholm: Natur och kultur.
- Bidell, M. (2012). Examining School Counseling Students' Multicultural and Sexual Orientation Competencies Through a Cross-Specialization Comparison. *Journal of Counseling and Development*, 90(2), p. 200-207. doi:10.1111/j.1556-6676.2012.00025.x
- Calzo, J. P, Austin S. B, & Micali, N. (2018). Sexual orientation disparities in eating disorder symptoms among adolescent boys and girls in the UK. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 27. 1483-1490. doi: 10.1007/s00787-018-1145-9
- Eliason, M.J. & Chinn, P.L. (2018). *LGBTQ cultures: what health care professionals need to know about sexual and gender diversity*. (3rd edition.) Philadelphia: Wolters Kluwer.
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H. & Wängnerud, L. (2012). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts juridik.
- Fejes, A. & Thornberg, R. (2009). *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber.
- Fors, M. (2017). Hejdå hbtq+-kompetens. Vila i frid. Hoppas du aldrig mer behövs. I T. Lundberg, A. Malmquist & M. Wurm (Red.), *HBTQ+: psykologiska perspektiv och bemötande*. Stockholm: Natur & kultur
- Forsgård, H. (2018, 9 mars). Nuvarande translag är en skamfläck för Finland. *JuristNytt*. Hämtad 2019-04-10 från <https://lakimiesuutiset.fi/nuvarande-translag-ar-en-skamflack-finland/>
- Giddens, A., Sutton, P. W., (2014). *Sociologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Gäredal, M. (2016). Heteronormer, hbtq och normkritik. I E. Häggström-Nordin, C. Magnusson (Red.), *Ungdomar, sexualitet och relationer*. Lund: Studentlitteratur.

Hietanen-Peltola, M., Vaara, S., Laitinen, K. (2019) *Koulukuraattoripalvelujen yhdenvertaisuudessa on kehittämistarpeita: Tuloksia perusopetuksen opiskeluhoiton seurannasta 2018*, THL. Hämtad den 23-10-2019 från <http://www.julkari.fi/handle/10024/137540>

Huebner, D. M., Thoma, B. C., & Neilands, T. B. (2014). School victimization and substance use among lesbian, gay, bisexual, and transgender adolescent. *Society for Prevention Research*

Hylander, I. & Guvå, G. (2017). *Elevhälsa som främjar lärande: Om professionellt samarbete i retorik och praktik*. Lund: Studentlitteratur AB.

Jessen, R. J. (2017). Queer. I T. Lundberg, A. Malmquist & M. Wurm (Red.), *HBTQ+: psykologiska perspektiv och bemötande*. Stockholm: Natur & kultur

Knutagård, H. (2016). *Sexualitet och socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.

Kvale, S., Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Lefrançois, B. A. (2013). Queering Child and Adolescent Mental Health Services: The Subversion of Heteronormativity in Practice. *Children & Society*, 27(1), p. 1-12. doi:10.1111/j.1099-0860.2011.00371.x

Lundberg, T., Malmquist, A. & Wurm, M. (red.) (2017). *HBTQ+: psykologiska perspektiv och bemötande*. Stockholm: Natur & kultur.

Mustola, K. (2007). Finland 1889-1999: A Turbulent Past. In J. Rydström, J. & K. Mustola, (Eds.), *Criminally queer: homosexuality and criminal law in Scandinavia 1842-1999*. Amsterdam: Aksant.

Onsjö, M. (2017). Barn och unga. I T. Lundberg, A. Malmquist & M. Wurm (Red.), *HBTQ+: psykologiska perspektiv och bemötande*. Stockholm: Natur & kultur

Palma, T. V. & Stanley, J. L. (2002). Effective counseling with lesbian, gay, and bisexual clients. *Journal of College Counseling*, 5(1), p. 74-88. doi:10.1002/j.2161-1882.2002.tb00208.x

Regnbågsankan. (u.å.). *Ordlista*. Hämtad 2019-06-01 från <https://www.regnbagsankan.fi/utbildning/fakta-om-hbtiq/>

Reisner, S. L., Veters, R., Leclerc, M., Zaslow, S., Wolfrum, S., Shumer, D., & Mimiaga, M.J. (2015). Mental Health of Transgender Youth in Care at an Adolescent Urban Community Health Center: A Matched Retrospective Cohort Study. *Journal of Adolescent Health, 56*(3), p. 274-279. doi:10.1016/j.jadohealth.2014.10.264

Rosenberg, T. (2011). *Queerfeministisk agenda*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.

Røthing, Å. (2008). Homotolerance and heteronormativity in Norwegian classrooms. *Gender and Education, 20*(3), p. 253–266. doi:10.1080/09540250802000405

Socialstyrelsen. (2019). *Vård och behandling av personer med könsdysfori*. Hämtad den 2019-10-20 från <https://www.socialstyrelsen.se/utveckla-verksamhet/jamlik-halsa-vard-och-omsorg/hbtq/var-d-vid-konsdysfori/>

Talentia. (2017). *Talentian linjaukset: sosiaalihuollon, henkilöstön, mitoittamisesta*. Hämtad 2019-05-31 från https://www.talentia.fi/wp-content/uploads/2017/06/Mitoituksen_linjaus.pdf

THL/Institutet för hälsa och välfärd. (2018). *Ordlista*. Hämtad 2019-05-31 från <https://thl.fi/sv/web/jamstalldhet/framjande-av-jamstalldhet/ordlista>

Wickman, J. (2013). Äldre lhbt-personers livsvillkor och möte med vården i Finland. I J. Bromseth, & A. Siverskog (Red.), *LHBTQ-personer och åldrande: nordiska perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

Williams, K. A. & Chapman, M. V. (2011). Comparing health and mental health needs, service use, and barriers to services among sexual minority youths and their peers. *Health and Social Work, 36*(3), p. 197–206. doi:10.1093/hsw/36.3.197

Wurm, M. (2017). Trans. I T. Lundberg, A. Malmquist & M. Wurm (Red.), *HBTQ+: psykologiska perspektiv och bemötande*. Stockholm: Natur & kultur

Ålgars, M., Alanko, K., Santtila, P., & Sandnabba, N. K. (2012). Disordered Eating and Gender Identity Disorder: A Qualitative Study. *Eating Disorders: The Journal of Treatment and Prevention, 20*, 300-311. doi: 10.1080/10640266.2012.668482

Seta, (u.å.). *Milstolpar i regnbågsfinland*. Hämtad 2019-04-10 från <https://sv.seta.fi/milstolpar-i-regnbagsfinland/>

Vasa Seta, (2018), *Transgrupp*. Hämtad 2019-06-03 från <http://se.vaasanseta.fi/2018/09/10/412/>

Finlands författningssamling

Lagen om elev- och studerandevård 30.12.2013/1287. Hämtad 2019-06-05 från <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2013/20131287#L2P9>

Moderskapslag 253/2018. Hämtad 2019-04-10 från

<https://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2018/20180253>

Bilagor

Definition av centrala begrepp

Cis/cis-person: när ens könsidentitet är inom normerna för det kön som registrerades vid födseln. Ens biologiska, juridiska, upplevda och sociala kön överensstämmer. Motsatsen till transperson. (Regnbågsankan, 2019)

FtM: förkortning för female to male. En transman. (Wurm, 2017, s. 138)

Hbtqi: förkortning och samlingsbegrepp för homosexuella, bisexuella, transpersoner, interkönade och queer. Ibland används andra varianter, till exempel hbtqi+ där A:et står för asexuella och plustecknet för inkludering av andra sexuella- eller könsminoriteter.

Icke-binär: Innebär att inte identifiera sig utgående från uppdelningen man och kvinna. (Regnbågsankan, 2019)

Interkön: (tidigare kallat intersex) ett samlingsbegrepp för tillstånd där en persons fysiska, könsbestämmande egenskaper inte är entydigt kvinnliga eller manliga. Varje år föds barn som man inte enkelt kan placera in i de två könskategorierna; man och kvinna. Deras kön kan inte enkelt definieras enligt genitala, hormoner, könskromosomer eller gener. (Alanko, 2013)

Juridisk könskorrigering/juridisk könsbekräftning: innebär att personuppgifterna, såsom till exempel namn, personsignum, kön, korrigeras i befolkningsregistret. (THL, 2018)

Könsbekräftande behandling: tidigare könskorrigering. Med könsbekräftande behandling menas vanligen den medicinska behandling som en del transpersoner vill ta del av. Könsbekräftande behandling kan till exempel ha som mål att personens fysiska egenskaper bättre ska motsvara hans könsidentitet. Enligt Institutet för hälsa och välfärd är könsbekräftande behandling än så länge relativt otillgänglig, särskilt för icke-binära personer men även för andra, till följd av en stark tvåkönsnorm även inom transvården. (THL, 2018)

Könsdysfori: psykiskt lidande eller försämrad funktionsförmåga i vardagen som orsakas av att könsidentiteten inte överensstämmer med det kön som registrerats vid födsel (Socialstyrelsen, 2019).

MtF: förkortning för male to female. En transkvinna. (Wurm, 2017, s. 138)

Queer: kan syfta på kön eller sexuell läggning. Queer handlar om att ifrågasätta och bryta normer kring sexualitet och kön. Queer används ofta också som ett paraplybegrepp för de identiteter som omfattas av hbtqi-förkortningen. Personer som identifierar sig med en queer identitet vill oftast inte beskriva sin läggning eller könsidentitet utifrån de traditionella kategorierna. Queer kan alltså innefatta alla som på olika sätt bryter mot hetero- och cis-normen. (Alanko, 2013; Jessen, 2017)

Transperson: Ett paraplybegrepp, som inrymmer många olika typer av identiteter för personer vars könsidentitet och/eller könsuttryck helt eller delvis skiljer sig från förväntningarna på det biologiska kön som de definierades som vid födseln. En transperson är helt enkelt en person vars kön inte stämmer överens med det juridiska kön personen tilldelades vid födseln. Många transpersoner behöver och vill ha könsbekräftande behandling, men inte alla. Begreppet transsexuell används inte längre. (THL, 2018; Wurm, 2017)

Intervjufrågor

Basfakta/inledning

- Hur länge har du arbetat som skolkurator?
- Vilket stadie (lågstadiet, högstadiet, andra stadiet?) verkar du i?
- Vilken utbildning har du?
- Antal elever? Antal enskilda klientkontakter? Antal skolor?
- Har du haft klienter som definierat sig som hbtqi?

Tema 1: Kunskap och bemötande

- Vad tycker du är viktigt att tänka på när du bemöter en klient som definierar sig som homosexuell? Trans? Intersex? Bisexuell? Queer?
- Vilka förhöjda risker för ungdomar som definierar sig som hbtqi känner du till?
- Hur upplever du att din kunskap är gällande hbtqi?
- Vad har du för kunskap om termen hbtqi och de minoriteter som ryms i den? Upplever du att din kunskap kring termen är tillräcklig?
- Skulle du behöva ha mer kunskap inom något område?
- Huruvida frågor eller problem möter du oftast i ditt arbete med personer som identifierar sig som hbtqi?

Temaområde 2: Självreflektion

- Har du funderat på dina egna värderingar gentemot hbtqi med tanke på klientarbete?

Temaområde 3: Påverkan

- Har skolan könade eller könsneutrala wc:n? Hur tänker du kring detta?
- Finns det möjlighet till enskilda duschar? Egna omklädningsrum för vissa målgrupper? Hur tänker du kring detta? Hur ser du på din roll i detta?
- Hur gör ni om en elev vill bli tilltalad med ett annat namn än det givna i skolan? (Vilka frågor ställs? Kan det bli ändrat i Wilma? Brukar du hjälpa till? Skulle du kunna hjälpa till?)

- Har du symboler eller attribut som visar att ditt rum är ett tryggt rum/safe space för unga som identifierar sig som hbtqi?
- Brukar du tipsa hbtqi-klienter om böcker, filmer eller serier där en positiv bild av hbtqi visas? (Kan du tipsa om det? Tycker du att det är ditt jobb att kunna tipsa om det?)
- Brukar du tipsa hbtqi-klienter om grupper med likasinnade? (Kan du tipsa om det/vet du var sådana grupper finns? Kan du anordna sådana grupper?)

Temaområde 4: Traumamedvetenhet och screening

- Har du kunskap om hbtqi och trauman?
- Vad gör du när en klient berättar att hen identifierar sig som hbtqi, gör du något särskilt? Använder du rutinscreenings, i form av frågor eller självskatteformulär när du har en klient som är hbtqi? Är det användbart/skulle det vara användbart tycker du?

Avslutning:

- Hur upplever du att resurserna för att arbeta med unga som identifierar sig som hbtqi är i din arbetssituation? (Är de tillräckliga? Om ja, varför? Om nej, vad skulle behövas? Individuellt vs. Generellt arbete?)
- Hur mycket fortbildning får du per år? Har fortbildning som du tagit del av behandlat hbtqi?
- Upplever du att något kunde ändras?
- Övrigt eller något annat som du tycker är viktigt som vi ännu inte berört?